

LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJA

JUOZAS ERETAS

IŠEIVIJOS KLAUSIM AIS

ROMA 1974

LIETUVI KATALIK MOKSLO AKADEMIJA

JUOZAS ERETAS

IŠEIVIJOS KLAUSIM AIS

ROMA 1974

PRATARTIS

*vairiomis progomis tur jau galimyb , išd styti savo mintis išėivijos klausimais. Dalis tu paskait buvo atspausdinta L. K. M. Akademijos leidiniuose. Paskui tos paskaitos buvo išspausdintos žurnaluose, iš kuriu buvo padaryti atspaudai. Kadangi šiandien tie žurnalai sunkiai prieinami, o atspaudai išsemti, nutariau — atsi-
liepdamas tam tikrus pageidavimus — išleisti bent trejet t pa-
skait vienoje broši roje. B tu gražu, jei Skaitytojas iš jos pasi-
semt , paguodos ir naujai pasiryžtu ištes ti pasirinktame kelyje.
Džiaugiuos, kad Lietuvi Katalik Mokslo Akademija, Romoje ap-
si m t rinkin li išleisti. Kadangi ji atliko ir vis technišk darb ,
reiškiu jos pirmininkui prof. dr. Antanui Liuimai S. J. ir jo bendra-
darbiui kun. Rapolui Krasauskui savo nuoširdži pad k bei pagarb .*

*Basel (Šveicarija),
1974 m. Sekmini Švent je*

Juozas Eretas

Tiražas 1000 egzempliori

Spausdino Pontificia Università Gregoriana spaustuv. Romoje

I. TREMTIS — PRAKEIKIMAS AR UŽDAVINYS ?

1. Kod l tremtis mums skaudi ?

Tremtis, t. y. atsiskyrimas nuo sav j ir gyvenimas svetimoje žem je, visuomet yra skaudi. D l to ji dabar skaudi lietuviams — egzilie iams. Ji jiems net baisi. Kod l? Tam yra eil priežas i .

Ji skaudi pirmiausia d l to, kad iš viso netekimas savo t v yn s yra didi nelaim . Juk tai reiškia ne tik netekti savo dabarties : krašto ir gimini , žem s ir turt , bet ir netekti savo praeities : per šimtme ius eitojo kelio, t v ir kap , bendrakeleivi ir vis tradicij . Tai gal net reiškia netekti savo ateities : užsimojimu, gyvenimo tikslo ir veikimo prasm s. Net ir tada, kai viso to nustojame tik laikinai, emigracija yra tikra nelaim . Suprantama, nes emigruoti reiškia tam tikra prasme numirti.

Tremtis lietuviui itin skaudi d l to, kad jis b damas kininkas arba bent kil s iš kio, visa savo prigimtimi yra suaug s su savo žeme maitintoj le. D l tos priežasties lietuvis n ra ir joks svieto per j nas, nomadas. Jis s slus. Žem jam tampa brangiausia visu medžiagišku turtu. Bet ji jam reiškia kur kas daugiau, negu tik žem s gabal — ji jam tikroji t v yn , nes caro viešpatyst s jis tokia nelaik . Ji jam buvo ir jo « valstyb », visa jo visuomenin bei moralin atrama. D l to jis tik paskutin s b dos ver iamas j paliko. Kokie jausmai tuomet jaudino jo šird , galima spr sti iš seno posakio : Jis nusimin s, it žem pardav s.

Reikia pridurti, kad ir lik Lietuvoje dabar išgyvena panaši dram , juk žem s suvalstybinimas yra ne kas kita, kaip kininko apipl šimas ir jo pavertimas kolchozininku — jo garb s pažeidimas bei socialinio rango paniekinimas ¹.

Kur kas lengviau išvykti miestel nui, ypa neturin iam žem s ar kitokio nejudomo turto, sakysime, nam . B damas dažniausiai tik buto nuomininkas, jis paprastai lengvai palieka savo miest ,

¹ Gal kaip tik d l to Lietuvoje pasilik rašytojai taip nem gsta vaizduoti kol kinio gyvenimo, kuo, pvz., viešai skundžiasi J. Kaminskas savaitraštyje *Literat ra ir menas* 1963 m., 27 nr.

net savo krašt . D l to iš Berlyno lengviau persikelti ikag ,
negu iš Sintaut *.

Lietuviui tremtis dar yra psichologin nelaim , kadangi jis jai
nebuvo pasiruoš s. Praeityje jis tokio reiškiniu nepažinojo, tod l
ir dabar apie tok n negalvojo. Tiesa, po nepasisekusi 1831 ir
1863 met sukilim prieš caristin Rusij , jis buvo liudininkas,
kaip daug lenk tur jo b gti ir kartu su jais nemaža ir lietuvi .
Bet šieji beveik visi buvo sulenk j , kaip, pvz., Adomas Micke-
vi ius. Šiaip gi lietuviai tik v liau prad jo emigruoti — tarp
Muravjovo siaut jimo ir pirmojo pasaulinio karo. Ta iau reikia
sid m ti, kad lietuviai tuomet išvyko individualiai — nemasiniai,
savu noru—nepriverstinai, ne iš savo lietuviškos valstyb s, o iš
nekeniamos Rusijos. D l to šie išėiviai, kurie kitur rado geresnes
gyvenimo s lygas, ir nesijaut tikrais tremtiniais-egzilie iais. Taigi,
lietuvis iki antro pasaulinio karo nežinojo tremties tikra to žodžio
prasme. Bet jis n neman emigruoti, kadangi istorija jam buvo
skyrusi visai kitok uždavin : ginti sav krašt ir atkurti savo vals-
tyb .

Tam uždaviniui jis gyveno su tokiu atsid jimu, kad emigracij
jis b tu laik s nedovanotinu b gim u nuo šventos pareigos. D l to
jis pats neišvyko, ir palikusius savo krašt jis ragino gr žti, k
daugelis ir padar .

Uolios vis pilie iu pastangos tarp dviej pasaulini kar
atstatyti t vyn bei valstyb , lietuvi taip pririšo prie savo krašto,
kad kokia nors okupacija jam atrod visai negalima. Tod l jis jai,
kaip ir emigracijai, visai nebuvo pasiruoš s. Tremtis j trenk it
žaibas iš saul to dangaus. Nelaukti nuostoliai yra visu baisiausi.

2. Istorija žino daug trem i

Tremtis yra eilinis reiškinys istorijoje, nes tautos visada pa-
tenka situacijas, kurios ver ia jos vadus ir veik jus, kartais net
grupes ir ištisas mases, palikti savo krašt . Toki b gim skai ius
yra toks didelis, kad jie užpildo žymi istorijos puslapi dal .
Suprantama, kad tai patys skausmingiausi jos puslapiai, nes tremtis
išdrasko ne tik šeimas, bet ir tautas ir jos skeveldras išbarsto po
svetimuosius, kuri tarpe tremtiniai patenka pavoj nautasti ir
dingti be p dsak . T trem i , iš ties , tiek daug, kad galima
b t apie jas stambias knygas parašyti. Šios tur t daug skyri ,
nes retai viena tremtis yra lygi kitai.

* Autorius šalia mokslin s ir visuomenin s veiklos prie Sintaut mies-
telio kininkavo.

Dažniausiai atskiri veik jai turi palikti gimt j žem , ir b tent tada , kai j politin s paži ros prieštarauja valdantiešiems. Toki prieštaravim visuomet bus. D l to ir eil t politini emigrant niekad nenutr ks. J tarpe užtinkame itin daug patriot , besisten gian i išvaduoti savo t vyn nuo svetim užgrobik . Atsimin kime tik pranc z Chateaubriand ir Victor Hugo, taip pat italus Mazzini ir Garibaldi. Itin charakteringas šiuo atžvilgiu Mazzini. Kad tik niekas jo nekliudyt kelyje besivienyjan i Italijos respu blik , jis atsisak šeimos, pelningos vietos, patogios visuomenin s pad ties. Tremtis, kurioje jis išbuvo apie 25 metus, jam buvo *santo sacrificio*, šventa auka t vyn s labui.

Visais amžiais buvo išguiti ar patys tur jo nuo priespaudos pasišalinti ir atskiri k r jai, filosofai ir bendrai laiko dvasiai neprie lank s kult rininkai, nes jie labai nepatog s ramyb s drumst jai, kyr s s žin s budintojai, ateities reg tojai. Min kime tik kin Konfucij , graik Platon ir Aristotel , taip pat arab Mahomet .

Atsitikdavo, kad ir ištisa religin grup ar bažnytinis vienetas, atskalai ar šiaip nonkonformistai tur davo b gti ar savo noru pasitraukti, kaip antai Anglijos puritonai, Airijos katalikai, Pran c zijos hugenotai, Italijos valdensai, kurie visi kitur tik josi rasti t vyn je pasigendamos laisv s. J prototip daugelis mat kva kerio William Penno asmenyje (1644-1718), kuris tik už t vyn s rib gal jo savo « švent j eksperiment » pravesti.

Atsitikdavo taip pat, kad tur davo išvykti tam tikras sluoksnis arba bent žymi jo dalis, kaip po 1789 met revoliucijos vyko su Pranc zijos aristokratais. Tuomet tarp daugelio kit pas vokie ius nusikraust ir Chamiss šeima, kuri jiems dav poet Adelbert . Jis min tinas savo novele *Peter Schlemihl*, kurioje šis Petras nelabajam parduoda savo šeš l , prarastosios t vyn s simbol . Nors jis tuo ir laimi dideli medžiagini turt , vis d lto tampa nelaimin giausias žmogus pasaulyje.

Atsitikdavo, kad patriotai žemvaldžiai ir jiems ištikimi tur davo b gti. Prisiminkime lenk sukilimus. Tuomet emigracijos bangos išneš ne tik Mickevi i , bet kone visus kitus reikšmingus poetus bei šiaip menininkus. Išsiblaškydami beveik po vis m s kontinent , jie savo kankinamos t vyn s reikal padar ir Europos reikalu. Atsiminkime tik Chopin .

Atsitiko net, kad visa tauta buvo išvaryta : pvz., 70-tais metais po Kristaus gimimo, Titui už mus Jeruzal , žydai iš savo t vyn s buvo ištremti.

Tai tik keli pavyzdžiai t nesuskaitom trem i , kurios isto rijos b gyje jaudino ir skaudino tautas. Priežastys, kurios jas pa-

gimd , leidžia manyti, jog žmonija tremi ir ateityje neišvengs, nes tos priežastys giliai gl di beveik nesikeičia ir joje žmogaus prigimtyje.

3. Ar tremtimi galima ir džiaugtis ?

Nors iš vienos pusės ir giliai apgailestaujame, kad nepažabotos žmogaus jėgos, nesuvaldyti jo instinktai, vad aistros ir taut neapykantos nuolatos iššaukia naujas tremtis, iš kitos pusės gi negalime jomis nesidžiaugti. Juk reikia suprasti, kad opozicija prieš politinį priespaud , id jin teror , dvasios išpriešartavim yra visai sveikintinas reiškinys. Nes tai parodo, kad tauta moraliskai dar yra sveika, kad jos pozityvios jėgos dar nepalaužtos, kad ji id jiškai dar gabi ir tamsioms užmačioms priešinasi, nors žino, kad toks pasipriešinimas gali baigtis net tremtimi.

Bloga yra tik tada, jei tauta vis jai darom žal nebe-reaguoja, jei ji, nemoralumo atrofuoata, su juo apsiranta ir rezignuodama jam pasiduoda. Iš toki pasidav li sunku belaukti ko pozityvaus.

Visai kas kita su maištaujančiomis tautomis, nes moralinis j sveikatingumas, j id jinis gajumas visuomet tur s teigiam pasekmi . D l to galima, — nors tai gal daug kam skamba paradoksiškai, — sveikinti tautas, kurios išugdo emigrantus ir sveikinti juos pačius.

Sveikinti j pasiryžim , žinoma, dar nereikia sveikinti ir j laim jim . Istorija moko, kad pirmoji emigrant karta tik retai pasiekia tuos tikslus, d l kuri paliko savo krašt . Svarbu tad užkr sti ir kit generacij savo ideal meile, uždegti p dinius. Tuomet, jei to pasiekama, jau daug laim ta.

Pik iausias egzilie i priešas yra laikas, nes jis negailestingai retina j eiles, nesir pindamas jas papildyti naujomis. Vienok ir šit prieš galima nugal ti, kaip sakmiai parodo, pvz., arm nai, žydai, airiai, nes visos šios tautos šiandien turi savo valstybes, nors per šimtmečius joms kurti nebuvo galimybi ². Bet istorijos b gyje, kurioje amžinai viskas keičiasi, vis kada nors toki gali-mybi pasitaiko. Svarbu tik jomis pasinaudoti. Tokiais atvejais galima tvirtinti, kad nors istorija kuria emigracijas, bet ir emigracijos gali kurti istorij .

² Tiesa, arm n respublika šiandien rus okupuota, bet yra tik laiko klausimas, kada arm nai nusikratys ir šio jungo.

4. Ar tremtis nek rybiška?

Kadangi tremtis paprastai laikoma nelaime, tai natūraliai iš jos seka nuli dimas, neviltis, net desperacija. Dėl to daugelis egzilių praranda norą gyventi, kiti net nusižudo. Vėl kiti nusižudo dvasiniai — tampa neveiklūs, nekrybingi. Būdami tuomet tik biologiniai esybys, vien instinktu judinami gyvūnai, kurie, iškritę iš senos tvarkos, nesugebą kurti naujos, jie tesudaro masę bei moralinio, socialinio bei politinio nugarkaulio. Joseph de Maistre, Londone pastebėjęs tokį prancūzų aristokratų iškritimą, ištarė skaudžią žodį: *L'Emigration ne vaut rien et elle ne peut rien* — emigrantai — niekam netik. Nėra abejonių, kad daugelis tuš iavidūri būtų gli užsitarnavo tokį pasmerkimą, bet toli gražu ne visi. Antai Chateaubriandas kaip tik tuo laiku tame pačiame Londone rašė savo garsų veikalą *Le génie du christianisme* (Krikščionybės genijus).

Faktas, kad tremtis daugelį nubloškia nevaisingumui. Bet taip atsitinka beveik vien su mažai gabiais, kurie tik tirštos tautinės atmosferos dėka šiaip taip galėjo išsivystyti. Jei tokie, patekę svetur, ten nutyla, tai niekam iš to nuostolį nėra. Tikras krikštas savo įgytą jau iš savyje ir dėl to krikščionis yra netoli nuo savęs. Jam Lietuva yra ten, kur jis pats yra. Net pastebima, kad stiprus savo dvasia krikščionis — bet kokios srities — tremtyje dar sustiprina savo veiklą. Svetima aplinka jį nepribloškia, o paskatina, kuomet patvirtina šį kartą teisingą Nietzsche'io pasisakymą: Kas manęs neužmuša, tas mane sustiprina. Klaidinga tad manyti, jog tremtis es tik nekrybingo nusiminimo sinonimas. Tremtis nėra kastracija.

Tremtyje dažnai pastebime, kad skaičius viešai pasireiškiančių net didėja. Bet daugumoje atvejų tai nėra krikščionybės pasireiškimai, o tik bėgimas nuo slegiančių tikrovės veiklų, kurioms tiems « krikščionims » leidžia, tik kokiame mirazėje pasaulyje, užsimiršti.

Bet kad emigrantai tikrai gali nuveikti didelius darbus, atlikti epochinius žygius, sukurti net pasaulinius reikšmingus veikalus, tai parodo daugybė garsių pavyzdžių. Antai *Septuaginta* nebuvo, kaip galima būtų manyti, žydų žemėje iš hebrajų kalbos išversta graikų kalba, o svetur, Egipte. Apie *Koraną*, mes žinome, kad jis ne Mahometo tvirtinamas buvo surašytas, o Medinoje, egzilyje. O Dante savo *Dieviškąjį Komediją* sukūrė ne gimtinėje Florencijoje, o besibastydamas po svetimus. Komenijus garsius savo pedagogikos veikalus — arti 150! — parašė ne kokiame saugiam savo krašto kampelyje, o Trisdešimties metų karo po vis Europą varin jamas.

Ponia de Staël savo priešo Napoleono tris kartus buvo tremiama, ir kiekvien kart ji jam atsak naujais veikalais. Pr s valstyb s vyras Hardenbergas savo reformos planus paruoš svetur, Rygoje, kur j buvo nuvar s tas pats Napoleonas. Ir vargu ar Byronas b t pasiryž s graikams pad ti, jei jis neb t buv s priverstas palikti savo šalies. K sugeba viena vienintel gabi emigranto plunksna, paliudija Herceno žurnalas *Kolokol*, kuris, nors eidamas Londone, s kmingai veik Aleksandro II-jo žem s bei kitokias reformas.

Ir m siškiai išimties nedaro. Nes kažin, ar Mickevi ius b t mus apdovanoj s savo nemirtinguoju *Ponu Tadu*, jei jis kur nors tarp Gardino ir Vilniaus ner pestingai b t leid s savo dienas ? Reik jo jam neken iamo Paryžiaus, kad gal t išlieti tuos jausmus, kurie dar šiandien jaudina m s šird . Dienai rašyti užtenka rašalo, šimtme iams rašyti — reikia ašar . Ir ar Matulaitis-Matulevi ius Marijon vienuolijos neatnaujino egzilyje, Šveicarijoje ? Iš viso yra id j , kurios užgimsta tik svetur, priverstiniame ar pasirinktame egzilyje. Juk ar Šalkauskis ne toje pa ioje Šveicarijoje suvok Lietuvos vaidmen *sur les confins de deux mondes* — ant dviej pasauli slenks io ? Ir ar Pakštas ne Amerikoje suprato, kad m s laikrod reikia sukti šimt met pirmyn ?

Galima b t dar daugybe pavyzdži rodyti, kad yra darb ir veikal , kuriuos — Dant s žodžiais — tegali brandinti kieta sve-tim j duona ir begalinis sav j pasiilgimas. Patys paliestieji, žinoma, brangiai užmoka už emigrantiškus savo laim jimus. Ta iau yra ašar , kurios palaimingesn s už šypsen .

5. Mistiškas m s tremties charakteris

Tremtiniai pabaltie iai bendroje emigrant istorijoje užima visai skirting viet , kadangi jie beveik ištiesai priklauso prie švie-suomen s. Tiesa, Pranc zijos revoliucijai siau iant, pab go daug aristokrat . Ta iau liko daugyb iš miestel n kilusi inteligent . Taip liaudis nebuvo be vad , tauta neliko be smegen . Bet kaip tik priešingai vyko su pabaltie iais. Tod l n ra abejon s, kad d l išskirtinio j tremties pob džio, greit juo tur t susidom ti istori-kai ir sociologai.

Bet ne tik jie vieni, nes ar šis m s šviesuomen s išvykimas tik neturi ir mistiško charakterio ? Juk tas faktas, kad d l savo pasaul ži ros ir religijos paliko krašt kone visa krikš ioniškai ar šiaip humanistiškai nusiteikusi inteligentija, mummyse sukelia savo-tišk min i .

Šis išskirtinas mūsų emigracijos charakteris mums patiems dažnai nekrinta aki. Tai suprantama, nes mes taip glaudžiai esame su ja surišti, kad nesugebame šalia jos atsistoti ir objektyviai pažvelgti save. Dėl to nėra ko stebėtis, nes skausmas nežino objektyvacijos. Bet bandykime nors valandei išsikelti iš mūsų emigracinio kolektyvo, tuomet tuoj suvoksime nuostabius mūsų tremties pobūdį.

Iš tikrųjų, jei tiek savo susidarymo aplinkybomis, tiek savo statusu vargu tikrai aklos pripuolamys vaisius. Taigi, ar tik nepati Apvaizda į sudar, skirdama jai sveturį darbą, kurio Lietuvoje pasilik negali dirbti? Juk tikrai, kokios būtų mūsų, krikščioniškojo humanizmo išpažinėj, galimybs ten, kur viešpatauja okupant materializmas su ateizmu? Taigi, mūsų — Matulevičiaus, Šalkauskio, Vydo pasekėj — išsigelbėjimas yra nuostabus reiškinys.

Taip pat nuostabus ir tas faktas, kad mūsų emigrantai ir Vakaruose, ypač Amerikoje, rado tvirtą moralinį ir medžiagišką pagalbą iš ankščiau atvykusi, kuri pozicijos jiems leidžia ne tik rodyti gerą širdį, bet ištiesti ir dosnią ranką. Tokiu būdu mūsų tremtiniai nebuvo mesti bado ir mirties nasrus, o vesti — kad ir svetimoje žemėje — tautieji tarp. Jiems priklauso už tai tikra mūsų padėka bei pagarba. Bendraukime su jais nuširdžiai ir veikime jų kurtose parapijose bei mokyklose, kurias yra vertingas kultūros darbas našas.

Ar visame tame nesijau ir aukštesnė ranka, sudaranti mums tokias sąlygas, kurios mums leidžia geriau gyventi savo paskirtiems?

Pozityvistai bei kitoki materialistai, žinoma, paneigs tokį mistišką mūsų tremties charakterį. Bet ar yra moksliška tokia pažiūra, kuri paneigia viską, kas grubiems jų pažinimo rankiams nėra prieinama?

6. Mūsų sipareigojimas

Mistiškas mūsų tremties pobūdis pareigoja visus egziličius. Dėl to mes neturime teisės užsidaryti privatiame savo kiate ir pasitenkinti asmeniškais tikslais siekimu, apsiribojančiu dažnai tik gerbimo užtikrinimu bei patogumų ieškojimu. Tas neretai mus nubloškia į gdingą būvimą, kuriame mes išduodame savo paskirtį.

Pabrėždami visą emigrantų pareigą veikliai dalyvauti darbuose, plaukiančiuose iš krikščioniško bei tautinio mūsų nusistatymo, mes vis dėlto nemanome visus egziličius vienodai pareigoti, nes mes nevisi sugebame kurybiškai pasireikšti. Bet to nėra nerei-

kia ; svarbu tik, kad visi pad t sutirštinti dvasios atmosfer , nes visuomet reikia didžiulio skaičiaus tuo pat besisielojan i inteligent , kad gal t iš j išsikristalizuoti nors vienas žymus kult rinkas.

Mat, tos dvasios pažibos, tie simboliai ištisos generacijos ar net visos epochos nenukrinta iš dangaus, o visuomet k nija tuos t kstan ius bevardži , kurie ilg laik ir su visišku atsidavimu pasišven ia id jiniam darbui — mokslo, meno, technikos, visuomen s darbui. Sakysime, kiek reik jo t nežinom kunig , kol iš j gal jo iškilti nors vienas Matulaitis-Matulevi ius ? Kiek r ikejo t kukli filosofini min i ugdytoj , kol vienas Šalkauskis gal jo tapti j dvasios reišk ju ? Ir kiek jau reik jo t poetiškai nusiteikusi pirmatak , kol gal gale gal jo susiformuoti toks Maironis ? Bet j vis reik jo, nes be daugybės mažiau reikšming nebus to vieno reikšmingo. Jie yra tartum tie laiptukai, kuriais didysis kopia aukštyn.

Tod l svarbu, kad kiek galint daugiau inteligent veikliai dalyvaut k rybiškuose m s užsimojimuose, kiekvienas pagal savo j gas. Tuo jie sutirštins t atmosfer , kuri reikalinga k rybiškumui sužadinti, nes tik iš stiprios tamos šoka žaibai.

Ir talentams pasireikšti reikia ne tik daug veikli bendramin i , bet ir aps iai laiko. Juk reikia žinoti, kad didžios asmenybės tik l tai formuojasi. Kartais reikia net keli generacij , kol pri-noksta nors viena žymyb . Jei tad jos iškart nesimato, mes netur tum me nekantrauti, nes pirma s lyga k rybiškumi ugdyti yra kantryb . Bet, deja, jos kaip tik mums tr ksta. Tod l ner-vuojam s patys ir kitus nerviname, tuo dažnai išblaškydami k rybiškus savo užsimojimus. Išvidin talento vystym si negalima iš lauko forsuoti ; tad leiskime jam formotis pagal išvidin ritm .

Taip pat neturi m s bauginti faktas, kad toji daugiašak m s kult ra negali b ti ugdoma be kov . Kurti visuomet reiškia kovoti : kovoti už savo vizijas, užsimojimus, kovoti už k nijim , forminim viso to, kovoti ir už vertinim , pripažinim m s darb . Kova seka bet kok k r j , veik j kaip jo šeš lis, ir pasi-sekimas bus tik t pus je, kurie ryžtasi. Kova visuomet bus b -tina auka.

Mes jau gird jome, kad Mazzini savo veikim emigracijoje laik « šventa auka », kuri paaukojo t vynei net asmenin savo laim . Po ilg met gr ždamas gimtin — svetima pavarde ! — jis man , jog visos jo kruvinos pastangos nu jusios niekais. Ta iau ateitis parod visai k kita, nes tuomet jo siekiama Italijos respublika šiandien jau gyvuoja ir jo išsvajota vieninga Europa dabar irgi realizuojama. Panašiai ir su Mickevi ium, kuris mirdamas

Konstantinopolyje taip pat kankinosi mintydamos, jog svetur vel tui dirb s savo kraštui. Tikrumoje gi jis jam buvo laim j s visuotin užuojaut bei param , kas v liau esmingai prisid jo prie Lenkijos (iš dalies ir prie Lietuvos) atstatymo.

Šis tragiškas nesusipratimas, kuris apkartina daugelio emigrant veikl , mus ver ia pabr žti, jog trumpas žmogaus gyvenimas negali tarnauti mastu m s darbams vertinti. Tai v liau istorija atliks savo mastu, kurio siauras m s akiratis nepaj gia apr pti. Tad nenusiminkime, jei mes nematome to laim jimo, kuri Apvaizda skiria v lesnei kartai. Svarbu tik veikti ir pasiaukoti, nes yra esminis aukos bruožas, kad ji visuomet «apsimoka ».

7. Kokia kal ba ?

Bet kokia kalba mes tur tum me kurti tremties mums skiriamus darbus ? Kad paj gtume tiksliai atsakyti šit klausim , mes turime pirmiausia išsiaiškinti kalbos esm bei uždavin .

Kalba vis pirma yra rankis, leidži s mums santykiauti su aplinka. Tas m s kontakt ratas darosi juo platesnis, juo daugiau kalb mes mokame. D l to dar rom nai tvirtindavo : Kiek moki kalb , tiek kart esi žmogus. Tad verta išmokti kelet kalb , ypa pasaulin s reikšm s turin i .

Bet kalba yra kur kas daugiau, negu tik socialin funkcij tur s instrumentas : ji pats brangiausias tautos turtas. Kuo ? Tuo, kad žmogus jos pagalba žengia pasaul ir jai padedant susipaž sta su gyvenimu. Ir ne tik susipaž sta su juo, bet j ir krikštija ir taip atkuria pasaul savyje. M s kalboje tad atsispindi visa m s buitis, taip kad su vokie i poetu Arndtu galima tvirtinti : Kalbos gelm se užtinkame visus tautos savumus. Iš ties : tauta ne tik kuria, bet tiesiog tampa kalba. Praktiška išvada iš to aiški : jei tauta nori pasilikti ištikima sau, ji pirmiausia turi pasilikti ištikima savo kalbai.

Nemažiau ryški išvada k rybiniam darbui, nes šis tebus originalus, jei tauta kurs iš savo gelmi , vadinasi, jei ji kurs tais savumais, kurie j esmingai skiria nuo vis kit nacij . Iš to seka, kad perein s svetim kalb , pereina svetim jo prigim iai pasaul . Jame jis tebus nek rybiškas užklyd lis, nes nebeprabils savo siela, o tik savo liežuviiu. D l to tremtiniai turi suprasti, kad dingimas svetimos kalbos j roje reiškia ne k kita, kaip atsisakym nuo tautinio kult ros darbo iš viso.

Akivaizdoje šio visai neišgalvoto pavojaus v l deginant aktualum gauna Daukšos jau prieš 350 met išreikštas sp jimas

bei raginimas : « Ne žem s derlingumu, ne drabuži vairumu, ne šalies gražumu ... gyvuoja tautos, bet išlaikymu bei vartojimu savo kalbos ... Sunaikink j — atimsi gyvyb ir garb »³.

pavoj netekti savo kalbos ir tuo pa iu netekti «gyvyb s ir garb s » patenka kiekviena emigracija. Min tasis Daukšos sp - jimas ragina emigracij , kol ji dar teb ra s moninga bei gyvas-tinga, pasipriešinti tokiai mir iai. sid m tina, kad pranc zas Ri- varol, pab g s nuo revoliucijos, svetur, Hamburge, prad jo leisti nauj žodyn , nors jo kalbai negr s n joks pavojus. Ir toki pavyzdži yra daugiau, nes visos tautos — o ypa j emigrantin s grup s — skuba gelb ti savo kalb , jei jos nori gelb ti savo kul- t r . Aišku, kad ir mums kito kelio n ra. Šis tvirtinimas toli gražu nekvepia šovinizmu ar kalbiniu išpuik jimu, o t ra savai- mingas susikaupimas tame tautos turte, kuris vienas mus galina k rybiškai pasireikšti.

Be šito principinio konstatavimo yra dar proginis. Juk nega- lime užmiršti, kad mes anks iau ar v liau savo darbo vaisius tur - sime pernešti Lietuvon. Ta iau tai tebus galima, jei tiek tenykš ius, kiek ionykš ius jungs ta pati kalba.

8. Baigiamosios mintys

Priart jus prie svarstym pabaigos, mums belieka visas mintis sutraukti.

Pirmiausia turime dar kart sid m ti, kad tremtis istorijoje yra prastas reiškiny s. Žinant tas j gas, kurios judina tautas bei valstybes, nesunku suvokti, kad emigracija ir šiandien neišvengia- ma. B t , žinoma, neprotinga jos siekti, ta iau b t lygiai nepro- tinga laikyti j praž timi.

Tremtis visuomet skausminga, bet ji nereiškia politinio, k ry- binio ar moralinio emigrant žlugimo. Daugyb pavyzdži tiki- nan iai parodo, jog tremtis yra vienas neišvengiamas tautos laiko- tarpis ar vienas tremtinio gyvenimo tarpsnis.

Emigruoti taip pat nereiškia kristi nevaisingum . Emigran- tai, kurie dabar nek rybiški, tikriausiai ir Lietuvoje niekuo neb t pasižym j . Tai tvirtinti leidžia patirtis, rodanti, jog tremtis sti- priai išryškina prigimties bruožus. D l to šalia nevaising j užtin- kama ir eil nuostabiai iškilusi talent , kuriuos nepaprastos aplin- kyb s paskatino ir prie nepaprast užsimojim . Tod l pasitaiko taut , kurios daugiau išgars jo savo emigrantais, negu t vyn je pasilikusiais.

³ M. Dauksza, *Postilla catholica*, Vilnius 1599, prakalboje.

Nors tautos dažnai gali didžiuotis savo tremtini talentais, ta iau atskiras tremtinys-k r jas už tai brangiai užmoka, nes bet kokie laim jimai pasiekiami tik sunkiomis aukomis, reikalaujan iomis dažnai visiško pasiaukojimo. Ta iau krikš ioniškai kv ptas tremtinys to nesibaido, nes žino, jog visas aukas daro Aukš iausio planams vykdyti.

Kaip tik tok mistišk charakter mes ži rime dabartin je m s emigracijoje, nes jai tikimiausiai yra skirtas tas uždavinys, kurio t vyn je pasilik negali atlikti. M s emigracin butis tad n ra prakeikimas, o Apvaizdos par dymu mums skirta užduotis. Ji tam tikra prasme yra net malon , nors ir skaudi. Bet jei jau kone visas krikš ioniškas elitas buvo išgelb tas nuo fiziško sunaikinimo, — ar tai n ra pakankamas rodymas, kad Apvaizda mums skiria ypating vaidmen ?

Bet šit uždavin —išsaugoti bei išvystyti krikš ionišk kult r lietuviškame pavidale — tegal sime atlikti, jei mes t darb dirbsime ir sav ja kalba. Taip daryti mus pirmiausia ver ia praktiški sumetimai, juk dirbame ne tiek sau, kiek Lietuvai.

Ta iau faktas, kad kalba yra žymiausias tautos pasireiškimas, tiesiog esmingiausias jos realizavimas, mus ver ia kurti šios kalbos pagalba. Tad išsaugojimas bei grynas jos vartojimas yra pirma ir b tina s lyga k rybiškam pasisakymui.

Bet savo kalb emigrantai tegali išsaugoti, jei jie nepakriks kaip tautinis vienetas. Tai žino ir okupantai, ded tod l visas pastangas šiam vieningumui išardyti. Nors mes jiems d l savo nieku nepateisinam srovini kivir t darb gerokai palengvino me, jie vis d lto laukto pasisekimo nepasiek . Tas juos neseniai vert Rygoje susirinkti pad iai apsvarstyti. Faktas, kad tuose pasitarimuose dalyvavo ir Chruš iovo žentas Adžubej, parodo, kaip sovietams svarbu palaužti iš Pabaltijo respublik kilusi emigrant pasipriešinim . Kiek teko patirti, okupantai mano dar uoliau apšmeižti juos, ypa j vadus, globojam krašt akyse. Be to, ketina sustiprinti ir suskaldymo akcij ir toliau dar labiau drumsti tremtini nuotaik , tik damiesi tuo juos ir išvidiniai nugal ti. M s atsakymas tegali b ti : Vieningumas, r mimas m s pa i išrinktos vadovyb s, k rybiškas veikimas, aukšta moral , pasiaukojimas ir giedras optimizmas. šitok pasipriešinim , kaip granit , atsimuš tiek iš tolo diriguojamas griovimo darbas, tiek m s pa i tarp si st j agent klasta. Taip pozityviai nusiteik , mes pilni vil i galime t sti savo darb dar ir d l to, kad jis jau dabar ir Lietuvoje nelieka be pasekmi ⁴.

⁴ Tai paliudija pats A. Snie kus net Maskvos dienraštyje *Pravdoje*, kur

Mums nėra reikalo pabrėžti, kad mes visai nesame tie buržujai, nacionalistai ir imperialistai, kuri vardus marksistai mums prikergia, o esame kuklūs krikščioniško humanizmo išpažinėjai, dirbantys kitur, darbais, kuriais šiuo tarpu Lietuvoje yra uždraustas. Nors mes to savo darbo ir nepervertiname, vis dėlto turime pagrindo paklausti, ar jis ne paįso Apvaizdos mums yra skirtas? Dėl to mes visus sunkumus nešame be aimanų, juk žinome, kad galėsime šio kryžiaus kelio ne tiek gresia Golgota, kiek žavi Prisikėlimas.

jis 1963 m. 22 nr. apgailestauja, « kad atskir žmoniai (Lietuvoje) su manimi dar yra buržuazinių galvosėnos » ir kad Sovietijoje skverbiasi vadinamosios ideologinės diversijos. Tai es pavojinga, nes « užsienyje gyven buržuaziniai nacionalistai es uolūs » (Straipsniai persispaudino *Tiesa*, 178 nr.). Panašiai skundžiasi toje paioje *Tiesoje* (1963 m. rugpjūčio 10 d., 186 nr.) ir J. Zinkus, kritikuodamas vien VI. Dautarto novelių rinkinį. Jis autori tiesiog klausia, kodėl jis pamėgdžioja pasimetusių buržuazinius filosofus.

II. TREMTIES LIETUVIS ID J S KURYJE

1. Tautin s kult ros reikšm

tremti nublokštas lietuvis stipriau už t vyn je « normaliose s lygose » gyvenanti brol reaguoja visas jo galv kvaršinan ias problemas ir jo šird spaudžian ius r pes ius. Tai nat ralu, nes fiziškai nuo tautos kamieno atskirtas, jis yra priverstas iš naujo pergalvoti visk , kas savo laiku jam atrod taip aišku ir savaime suprantama. Be to, jis turi prasminti nauj savo buit , tod l jam reikia ir nauj argument savo kaip emigranto egzistencijai pagr sti bei pateisinti.

Ypa jam r pi žinoti, koku jis b du, kaip lietuvis, gali pasi-reikšti naujose, jam taip svetimose s lygose. Pirmiausia jis sav s klausia, kok ind l jis gali nešti tautin kult r , už kuri jis jau iasi atsakingas kartu su visais nuo okupant pab gusiais tautie iais. Tai n ra pripuolamas ar eilinis r pestis, nes kult ra yra pats reikšmingiausias tautos subrendimo ženklas. Iš kult ros (arba ne kult ros) pažinsi taut .

Kadangi kult ra yra pats žymiausias tautos turtas, kiekviena s moninga tauta stengiasi toki sukurti ir tod l savo kult rininkus laiko ypatingoje pagarboje. Kai ji jau seniai yra užmiršusi kitus savo veik jus, ji savo kult ros puosel tojams vis dar stato paminklus. Svarbu, žinoma, kad politikai užtikrint stipri valstyb , kad ekonomistai gyventojus apr pint darbu bei duona ir kad kariai išsaugot laisv bei nepriklausomyb . Bet visa tai t ra s lyga kult rai išvystyti, kuri praaugdama dien , žengia ateit ir kitas tautas. Ne kas kita, o kult ra sudaro tautos nevystan i garb .

Kult rininko reikšm dar didina faktas, kad jis gali veikti ir tautoje, neturin ioje ar praradusioje savo valstyb . Jam net nereikia gyventi savo tautoje, jis gali kurti visur, net b damas vienišas, sakysime, tremtyje. Aišku, kad kult rininkui kur kas mieliau b ti savo tautos supamam, nešamam bei šildomam. Gal ti kurti jaukioje sav j globoje, kuri jis yra dvasinis seismografas, tai tikra jam laim . Tauta ir t vyn jam yra ta «sveikata », kuri taip žavingai aprašo Adomas Mickevi ius savo epo Pono Tado žangoje. Jam nereikia prabangos, jis gali gyventi kukliai, net

elgetiškai ; jam tik svarbu gyvas dvasinis ryšys su savo tautieiais, jis susidomijimas bei kelianti simpatija.

Kadangi kultūra yra idėja, kuri nujimama visose esmingose srityse ir spindinti ta realizavimui visuma, tai tautininko savo uždavinys suvokti lietuvius visų pirma apsidairius supanajame pasaulyje. Juk reikia pirmiausia tiksliai galvoti, jei norima tiksliai veikti. Tikru kultūrininku nebus, kas anksčiau nra buvęs tikras mintytojas. Tad reikia tas idėjas atrinkti, kurios labiausiai atitinka tautos prigimčiai ir tas idėjas padaryti siela visų savo kurybiškų užsimojimų. Todėl suprantama, kad ypač tremtyje naujai besiorientuojantis lietuvis save klausia : Kokiomis idėjomis aš turėčiau grįžti naują savo kultūrą kelti ?

Istorinė situacija mus verčia pirmą žvilgsnį mesti Lietuvoje oficialiai brukamą diahistomatą .

2. Diahistomatas

Bolševik siveržimas staigiai bei žiauriai nutraukė kultūrinį darbą, kur tauta dar XIX šimtmetyje buvo dirbusi ir paskui Nepriklausomybės laikais taip sėkmingai išvystė. Krikišioniško humanizmo atstovai buvo persekiojami arba išstumiami iš krašto, kuriam buvo užmestas Sovietų dialektinis bei istorinis materializmas (diahistomatas).

Prievarta visuomet yra silpnųjų ženklas ir todėl tuojau iššaukia kritiką. Bet kadangi negali jos panaudoti tik vyrai pasilikusieji, kurių burnos užiautos, ta pareiga tenka mums. Mes tad uždavinys mūsų styti už idėjas supanajotus tautieius.

Imdamiesi to darbo, mes aiš tepaliesime vieną punktą, btent diahistomato dogmatškumą, nes jis tvirtina, galės apreikšti vis ir paskutinę tiesą. Tai jau kokiamini sistema galėtai apie save pasakyti ? Niekas negali savęs laikyti tiesos savininku, nes žmogus, kad ir pats protingiausias bei veržiausias, taur pakelyje ties, kurios taur vien savo ribotomis galimybėmis niekad pilnai nepasieks. Tiesa yra didi virš visoms supratimo ; jos nepaimsi savo glėbį ; turime pasitenkinti, prie jos nors kiek priartdami. Atsimintinas šiuo atžvilgiu Lessingo pareiškimas : Jei Dievas man vienoje rankoje siulyt tiesą, o kitoje kelią, aš pasirinkčiau šį, nes tiesa yra Dievo, mano gi tik kelias .

Mus turi inspiuoti šis kuklumas, nes turime suprasti, kad kiekvienas miniamą rikiavimą vien miniamą kombinaciją tebus silpnas bandymas atidengti tai, ko vien savo jėgomis nerasime. Pasauli žinoma, kuri nuoširdžiai prisipažins prie tokio savo silpnumo,

laim s m s pagarb ; bet ko verta tokia, kuri pla ia burna giriasi, galinti išaiškinti visk , net paslaptiniausias paslaptis ? Ar tokia pasaul ži ra tik nebus partijos interes sudaryta siaura ideologija siaurapro iams ar tokiems, kuriuos geidžiama tokiais paversti ?

Pasekm tokios išdidžios pretenzijos žinojim yra ta, kad diahistomatas nerodo nei jokio palinkimo kokias nors diskusijas su kitaip galvojan iais. Juk jam aišku : tiesa nesigin ija, ji laukia pripažinimo. Mes su pagarba nusilenktume, jei marksist «tiesa » šviest kaip amžinoji šviesa. Ta iau iš j apodiktišk tvirtinim nekalba nuolaidus kuklumas, tik kit argument neboj s išdidumas. Vienok iš vis keli ties išdidumas yra pats pras iusias. Tiesa mieliau atsiskleidžia tam, kuris jai nori tarnauti, bet ne tam, kuris j nori išprievartauti. D l to geriausia filosofija yra ta, kuri moko tiksliai m styti, kad paj gtum me nors trupū iuk bei atsargiai prapl sti savo žinojimo rat , o ne ta, kuri išpuikusi skelbia « nesugriaunamas tiesas ».

Jau vienas šis diahistomato «tobulumas » bei « galutinumas » slepia savyje mirties s kl . Bet yra ir daugiau silpnum ; net tiek daug, kad jau dabar aišku, jog jis n ra sutvertas amžinybei. Jis d lto ir laikysis, kol laikosi tas politinis režimas, kuriam turi tarnauti. Diahistomatas tad t ra vienos diktat ros ramstis, o ne tiesos skelb jas, ir d lto yra tik laiko klausimas, kada jis net rusuose tur s užleisti savo viet sveikesn ms mintims.

Ženkl tam mes jau dabar matome : kai po 1917 met revoliucijos diahistomatas tapo ir valstyb s pasaul ži ra, naujieji valdovai buvo tikri, kad jie krikš ioniškuosius filosofus, sakysim, Solovjov , bus palaidoj visam laikui. Bet kiek jie apsiriko, matyti iš to, kad dar 50 met neprajus, jo mintys v l atgijo. Ir net taip stipriai, kad dar 1959 metais diahistomato šalininkai buvo priversti viešai pasisakyti prieš tok Solovjovo renesans . Tai vyko oficialiame j žurnale *Voprosy filosofii* (3 nr.), kur L. A. Kogan, nebegal damas nutyl ti daugelio jaun j intelektual palinkimo Solovjov , band nuvertinti idealistines jo paži ras. Bet tai tuš ias darbas, nes «id jos nemiršta kaip žmon s » ir j politiškai režimai. Šie išnyks, ir kartu su jais ir tie ideologiniai skurdurai, kuriuos apskelb «tiesos v liava». N ra tad nei jokios abejon s, kad Solovjovas gr š pas rusus. Ir lygiai yra tikra, kad Šalkauskis gr š pas mus.

Daugelis pasitenkins tokia džiuginan ia perspektyva. Ta iau neturime apsirikti, nes istorija jau šimtais pavyzdži rod , kad ir klaidinga galvosena gali daryti skaudži nuostoli , jei politin j ga savo ideologij gali paremti durtuvais. Kadangi netikras id jas tegalime nugalti tikresn mis, mes neturime laukti, kol

marksizmas-leninizmas pats sugrius. Mes prieš jį turime rikiuoti sveikesnes, išganingesnes mintis.

Bet kur jas rasti ? Gal tame aplink mus taip stipriai pasireiškiančiame humanizme ?

3. Humanizmas

Šis humanizmas daugelyje atžvilgių patrauklus, nes išaukština tai, kas žmogui brangiausia, būtent, save. Dėl to mes turime sutinkame jau pačioje europaijiško mintijimo pradžioje, kur graikai jau žavingai išplėtojo. Atsiminkime tik garsų Sofoklio pasisakymą: Daug yra galingo; bet nieko nėra galingesnio už žmogų. Suprantama tad, kad jau nuo Diogeno laikų žmogus vis energingiau reikalavo sau teisę. Nors vėliau nei Romos imperija nei Viduramžiai humanizmui nebuvo per daug palankūs, jis tačiau išliko, kaip rodo gaivalingas jo iškilimas renesanso laikais, kada pasitikėjimas žmogumi tiesiog pavirto tik jį žmogų. Charakteringa, kad net vyraujanti to laikotarpio gyvenimožiūra buvo pakrikštyta jo vardu — humanizmu. Pažymėtina taip pat, kad iš jo plaukia ir Goethės bei Humboldto nehumanizmas su savo individualistiniu aristokratizmu lygiai kaip ir mūsų dienų nuo diktatūros besiginanti humanistinė pasaulžiūra, kuri savo idealų mato vispusiškai išvystytame, tauriai bei dailiai pasireiškiančiame žmogiškume, žengiančiame vis tobulesnį būitį.

Taigi, nors humanizmas mus daugelyje atžvilgių žavi ir daug kuo yra priimtinas, jis vis dėlto mums sukelia ir abejonių bei pasipriešinimą. Sakysime, pabrėždamas savo autonomiją, net suverenumą, jis ne tik traukiasi nuo Kerčio, bet dažnai jį net visai neigia. Charakteringa taip pat, kad humanizmas skelbia tokią moralę, kuri atsiremianti žmogų, tik jį ir turi galvoje ir dėl to jį mielai atpalaiduoja nuo bet kokių varžtų. Vienok toks laisvumas lengvai gali virsti libertinizmu, net nihilizmu. Prisiminkime tik Stirner ir jo veikalą *Der Einzige und sein Eigentum* (Vienintelis ir jo nuosavybė). Bet kas atsistojo ant kreivo pamato, tas neturi skystis, jei jis slysta žemyn. Kas žmogų sudieviną, tas tikrumoje jį tik nužmogina, kaip visu brutalumu parodė pasauliniai karai viename ir tame pačiame pusamžiuje.

Kodėl mes ties humanizmu sustojome kiek ilgčiau ? O gi dėl to, kad jis laisvame pasaulyje su pagrindu didžiuojasi stipriomis asmenybiomis ir turi daug šalininkų. Toki jį dar Nepriklausomybės metais apsieiai buvo susilaukęs ir pas mus, kur daugumas jį spietė aplink žurnalą *Vairas*, kuris lyg buvo italų *La Critica*

(Kritika) ir ispan *Revista de Occidente* (Vakar žurnalas) dvasios brolis. Suprasdami iš dalies t susižav jim , mes vis d lto turime paklausti : Ar t savo autonomij taip išdidžiai pabr ži s humanizmas yra tas kelias, kuris t vyn je dvasiškai skurstan ius gali išvesti iš marksizmo klystkeli ?

Nesunku suprasti tok susižav jim žmogumi bei jo užsimojimai, žinant, kad žmoni gimin , šis *homo sapiens* (išmintingasis žmogus), milžiniškame m s kosmose yra vienintel protinga esyb , ir kad ji, kuri jau dabar gali didžiutis epochiniais laim jimais, šiandien dar galingiau užsimoja.

Gaila tik, kad šiame dr siame veržimesi iš varžan i siaurum slepiasi mintis žemiau sav s palikti «metafiziškus krikš ionyb s debesis » ir kartu aukš iau sav s nepripažinti kokio nors K r jo. Neretai humanistai patys geidžia išaugti visatos k r j , kuris krikš ionyb paliks praeit aprašantiems istorikams.

Renesans su humanizmu panašiai supranta ir diahistomato šalininkai, kuri vardu L. Pinskij sako: «Progresistin humanizmo pasaul ži ra sudav sm g spiritualistinei ideologijai. Anoji buvo žymiausias etapas išvystyme pažangios filosofijos, kuri buržuaziam materializmui paruoš keli »⁵.

4. Pragmatizmas

Panašiai kaip humanizmas gundo laisvoje Europos dalyje atsid rusius, taip pragmatizmas pavojun stato Šiaur s Amerik patekusius m s tautie ius.

Kas yra tas pragmatizmas ? Jis pirmoje eil je yra pažinimo teorija, tvirtinanti, jog visk , k mes paž stame, savyje neturi vert s, o tepadedama mums geriau orientuotis bei apsitvarkyti gyvenime. Kadangi ši filosofin srov telaiko teisinga, k praktiškai galima pritaikyti, žymiausias jos kriterijus yra naudingumas. William James d l to dr siai tvirtina : Tiesai atitinka visa tai, kas yra vertinga. Vadinasi, tiesa tegalima laikyti tai, kas praktikoje su nauda gali b ti vartojama. Jis d l to ir nedviprasmiškai kalba apie tiesos *cash value* (gryn pinig vert) .

Nors panašios id jos dar XIX amžiuje reiš si Europoje, jos pla iau gi išsivyst anglosaks Amerikoje, kur jau min tasis James (1842-1910) tapo takingiausiu j platintoju. Per j bei jo vienmin ius pragmatizmas sigal jo *from coast to coast* (nuo paj rio iki paj rio) ir d lto užsieniuose laikoma nacionaline amerikie i filosofija.

⁵ L. Pinskij, *Vozroždenie*, žr. *Filosojskaja enciklopedija*, I t., Maskva 1960, 276 psl.

Itin praktišk reikšm ji tur jo pedagogui John Dewey (1859-1952), kuris principinius jos tvirtinimus pritaik mokyklai. Jis skelbia : « Mokykla neturi n jokio moralinio tikslo. Jos uždavinys — ruošti mokini visuomeniniam gyvenimui ». Šis tvirtinimas buvo kartu ir jo programa, kuri jis per kone tris generacijas vykd tokiu stropumu, kad jo dvasia užvald žymi dal Jungtini Vals-tybi vieš j mokykl . Gi privatiškos mokyklos, kurioms ir aukl jimas r p jo, gana skeptiškai sutiko Dewey pedagogik ir tam tur jo rimt pagrind .

Kadangi žymiausia m s tremtini dalis yra patekusi Šiaur s Amerik ir ten savaimingai buvo veikama pragmatizmo, m s pareiga tarti nors trump kritikos žod . Pirmiausia reikia pripa-žinti, jog ši srov yra visai sveika reakcija prieš bet kok gyveni-mui svetim m stym . Aišku, kad šis savo medžiag turi imti iš gyvenimo, kuriam jis nori tarnauti. Ta iau reikia pridurti, kad pragmatikai t patarnavim pernelyg pervertina. Suprantama, kad tiesa gali b ti naudinga ir praktiškame gyvenime. Bet iš esm s ji vis d lto visai kas kita, negu rodykl naudingumui atžy-m ti. Taigi, nors mes kiekvien pasaul ži r ir vertiname pagal jos « gyvenimiškum », t. y., pagal tai, kiek ji atitinka tam gyve-nimui, kur ji bando išaiškinti, mes vis tiek jos negalime vertinti tik pagal iš jos turim naud kasdienyb je.

Iš to seka, kad ir pragmatizmas n ra tinkamas rankis pasau- l ži rai suformuoti, gyvenimui pagr sti bei kult rai puosel ti.

5. Krikš ioniškas humanizmas

Tur t b ti aišku, kad atmetimo žodis negali b ti paskutinis m s žodis, nes žmogus negyvena iš to, k jis neigia, bet iš to, k jis teigia. D lto m s kritika tesiekia ištuštinti dvasios scen- nuo netinkam paži r , kad b t vietos tikresnei pasaul ži rai. O tokia mes laikome krikš ionišk j humanizm .

Kokie tur t b ti jo pagrindai ?

Aišku, kad krikš ioniškas humanizmas turi apimti visum — Diev ir žmog , transcendentin pasaul ir žem . Tuo jis išvengt tiek spiritualist , tiek materialist kraštutinum . Nors, atrodo, nesunku žmog harmoningai sujungti su savo K r ju ir žem prasmingai jungti visatos visum , tai vis d lto n ra taip lengva, k akivaizdžiai parodo praeities bandymai, kuriems tik Malon s nušviestais, retais momentais pavyko prisiartinti prie tiesos.

Vienas gyviausiai gin įjam j punkt visados buvo žem s uždavinio bei jos vert s nustatymas. Kai tuo tarpu materialistai

j pervertino, dvasingiau nusistat dažnai pernelyg nuvertino žem bei žmogišk j buit . Atsiminkime tik Tom Kempiet (1380-1471) ir jam priskiriam j veikal apie *Kristaus sekim* , kur jau pirmame puslapyje skaitome : «Aukš lausia išmintis yra siekti dangaus, paniekinant pasaul » . Bet kažin ar tikra tokia paži ra, kuri siekia žmog atpl šti nuo žem s ir, išjungdama j iš istorijos, radikaliai nukreipia ten, kur žem nustoja savo traukiamosios j gos ?

Nor s atsakyti š klausim , turi atsiminti, kad Dievas suk r ne tik žmog , bet ir erdv su laiku, kuriuose jo k rinys turi pasi-reikšti . D l to žem n ra prakeikimo, o bandymo vieta, kuriai Dievo S nus, ion nusileisdamas, suteik tikt vert . Tuo amži-nyb s spinduliai krinta ir žem . Jos saul yra K r jo saul . Taigi, žem visai n ra Jo užmesta skeveldra, kybanti kur nors visatos pakraštyje, o yra esminga dalis visumos, kuri suteikia visoms dalims reikšm bei orum .

Žmogus n ra tik kokia menkyst , skurstanti ant K r jo už-mirštos, atšalusios planet l s, o yra brangiausias Jo k rinys, kuris parinktoje jam vietoje gali išaugti vis tobulesn esyb . Vadinasi, šalia Dievo gloria divina (dieviškoji garb) spindi ir tam tikra gloria mundana (pasaulio garb) . D l to verkšlenim apie žem , t j « ašar pakaln », paliekame atgyventiems amžiams .

Šita sintetinė koncepcija yra gyva daugelio žymi ši laik kult rininkei m styme . Antai Christopher Dawson (g. 1889) savo 1956 m. išleistoje knygoje *Dynamic of world history* rašo : « Tiek krikš ionyb s religin s, tiek intelektualin s humanizmo tradicijos šiandien dar gyvos . D l to ir jomis turime naudotis, jei norime sukurti nauj kult r » . Nuostabus supuolimas, kad beveik tuo pa iu laiku ir Teilhard de Chardin (1881-1955) reišk kuone t pa i mint , konstatuodamas : « Graikai svajojo apie harmonišk j , mes gi siekiame pilnai išvystyto žmogaus, kuris savyje tur t apimti ir an , kuo mes krikš ioniškai apvainikuotum me huma-nišk j kult r » . sid m tina, kad ir angl istoriosofas Arnold Toynbee (g. 1889) pri jo panaši išvad , nes vien reikšmingiausi savo paskait , paskelbt 1958 metais, jis baigia žodžiais: «M s žem n ra kažkokia vieta dvasios lavyboms, vykstan ioms kažkur anapus Dievo karalyst s rib . Ji iš tikt j yra viena tos karalyst s provincij , apimanti savyje visas tas absoliutiškas vertybes, kurio-mis pasižymi ir kitos jos dalys » .

Šitokiomis ir panašiomis mintimis naujojo humanizmo pradi-ninkai gali tiesti tilt tikresn pasaulio supratim ir tikslesn žmogaus pašaukimo suvokim , kas leist ir naujai kult rai pad ti tinkamesnius pamatus . Tai, žinoma, tik pradžia darbo, kuris visos eil s generacij tur t b ti dirbamas . Bet džiuginantieji pramaty-

mai pateisins bei atlygins už vis sitempim , nes šitokiomis pastan-
gomis išaug s krikš ioniškas humanizmas atstos mums, šiapus
okeano dirbantiems, renesansišk j humanizm bei jo naujoviškas
atžalas, o anapus vandenyno besidarbuojantiems atstos pragma-
tizm . Be to, t vyn je besirungiantiems naujasis m s humaniz-
mas gal s duoti taiklesn atsakym marksizmo-leninizmo statomus
klausimus. Tokiu b du jis taps tuo dvasios pasauliu, kuris vienin-
giems kult ros užsimojimams v l gal s suvesti visus tautie ius.

6. Ar emigrantai tam darbui paj gus ?

Šit darb tikrai tur t sijungti visi laisvame pasaulyje
atsid r lietuviai, nes tuo jie t st dar Nepriklausomyb s laikais
viltinai prad t užsimojim — lietuviškai apipavidalinti krikš io-
nišk j humanizm .

Toks tautiškas apipavidalinimas neb t koks nors ekskliu-
zyvizmas, o tik tautiška pareiga. Juk reikia žinoti, kad kult ra
neplaukia iš bevard s žmonijos, n iš bendro «pasaulio proto»,
bet iš atskir taut dvasios, sielos, širdies. Kult ra n ra monoli-
tiška, vienspalv , ji visada ž ri visomis vaivorykšt s spalvomis,
visuomet yra s skambis visoki ton . Skamba paradoksiškai, o vis
tiek yra teisinga : Europa tapo didžia savo mažaisiais : At nais,
Sparta, Florencija, Weimaru, Oxfordu. Kiek jai dav Ticiano
Venecija, Spinozos Olandija, Camoenso Portugalija, Leibnizo Han-
noveris, Pestalozzio Šveicarija, Smetanos ir Dvoržako ekija ! Ma-
žieji šviet didiesiems : Graikai persams ir rom nams, Vakarai ru-
sams. Didieji dažnai tik tuo dideli, kad meta ilgesn šeš l .

Kaip praeityje taip ir dabar. Ir naujuose savo kult ros sie-
kiuose Europa neapsieis be « maž j », jais tiesiog remiasi. Ir ten,
kur tauta kaip tokia laikinai priversta tyl ti, ten jos vardu turi
prabilti emigracinis jos elitas. Tas mus pareigoja. Bet kaip su
m s išgal mis ?

Jos neeilin s, juk m s gretas sudaro kuone vieni inteligentai,
ir tie v l beveik visi k rybin darb paj g s dirbti intelektualai.
Tikrai, retai kada emigrantai tiek buvo išmokyti, net tiek išmoks-
linti ir k rybiškai apdovanoti kaip m s . Paj g mums netr ksta.
Ta iau kaip su m s galimyb mis sijungti t darb ?

Sociologai t klausim atsako skeptiškai, nes j nustatyti
d sniai egzilie iams mažai teikia vilties. J tyrin jimai rod , jog
emigrant pergyvenamos faz s j j gas neišvengiamai suvedan ios
prie nulio. Tuos tarpsnius sociologai apib dina šitaip :

P i r m a m e emigracija dar stipri, nes tebegyvena senomis,

t vyn je gautomis j gomis. D l to ji dar veikli, net kovinga. Ji rikiuojasi ir plasnoja vilties sparnais.

Ta iau trem iai užsit siant, tos j gos silpsta, nes viltis sugr žti kasdien menk ja. D l to šioje a n t r o j e f a z j e abejon s graužia siel ir pakerta pirmykš ius užsimojimus. Kelias atgal vis stipriau užsiblokuoja, o kelias pirmyn svetimame krašte tik l tai atsiveria arba ir visai neatsidaro. Nusiminimas gaubia silpstan ius, emigracija ima iškrikti.

T r e i a s t a r p s n i s paženklintas asimiliacija. Nes senesnieji pamažu išmiršta, o jaunesnieji žvalgosi nauj galimybi pagal žod *ubi bene, ibi patria* (kur gera, ten t vyn). Neb dami su sen ja t vyne susigyven , kaip j t vai, jie lengvai pripranta prie ionykš io gyvenimo. Išmokdami naujas kalbas ir reikalingas profesijas, jie naujame krašte leidžia vis gilesnes šaknis.

Tuo jie žengia jau k e t v i r t j f a z — iškrikimo bei išnykimo. Naujoi karta dabar prisitaiko prie naujos civilizacijos, prie naujos kalbos, pritaiko savo pavard , dažnai veda svetimtaut , kuri vaikus augina tik savo kalboje. Taip ant emigrantiškos buities kapo užver iamas paskutinis akmuo.

Tok vaizd piešia sociologai. Jis nedvelkia viltimis. Ta iau reikia pabr žti, kad j d sniai nepasižymi tuo b tinumu, kuriuo gali girtis matematikos ar gamtos moksl d sniai. Jie teveikia ten, kur jiems pasiduodama. D l to jie ir teveikia silpnesn s dvasios žmones, bet yra bej giai ten, kur jiems pasipriešinama. Jie d l to t ra «d sniai » svetimženkliuose, kuriuos egzilie iai gali juos uždaryti savo atsparumu. Fiziškos mirties, žinoma, neišvengsime, bet sociologiškos mirties galime išvengti. Taigi, tie d sniai yra tam, kad mes juos nugal tum me.

Tatai mes nepabr žiame lengvab dišku, tikrov s nepaisan iu optimizmu, kad sociologiškai mir iai pasmerktieji nepasteb t to brutalaus b tinumo, neišvengiamai vedan io g ding išnykim iš istorijos. Juk reikia sid m ti, jog istorija n ra aklas vyksmas, be išimties sumal s j patekusius bej gius žmones. Yra priešingai : Žmogus nustato istorijos eig ; ji yra m s k rinyš, ne mes josios. Lygiai taip ir emigracijos istorij nustato emigrantai. Aišku, kad ne jie vieni ; bet jie vis d lto yra stipriausias ir lemiantis veiksnys. Emigravimas tad visai nereiškia sau pa iam rašyti tautin s mirties dekret , kur paskui tremtis vykdo taip vadinamais sociologijos d sniais. Istorija skaitlingais bei tikinan iais pavyzdžiais rod , kad nei tautos, nei j emigrantiškos dalys nemiršta, jei jos pa ios nenori mirti.

Kokie tie pavyzdžiai ?

Antai ž y d a i : Nors jie per šimtme ius buvo išbarstyti po

vis pasaul, kur daugelis nutrup jo, jie vis d lto neištirpo svetim j j roje. Stipriai palaikomi savo mesianistiškais l kuriavimais, jie dvasia niekad ir niekur neasimiliavosi, ir d l to net po dviej t kstan i met v l gal jo sugr žti laisv j t vyn , kur dabar iš naujo skamba išsaugota j hebraj kalba.

Arba a i r i a i : Iš j iš angl paveržtos žem s, emigrantai manyte neman Amerikoje ištirpti, kur daugumas j buvo rad s prieglobst . Jie t nauj krašt tepanaudojo atramos punktu, iš kurio pasig r tinu atkaklumu siek savos valstyb s, k savo ištikimybe t v žemei ir atsiek . Joje ir v l atgyja j prigimtas idiom as, kurio nuslopinti nepaj g nei pasaulin s reikšm s turinti angl kalba.

Panašiai su a r m n a i s : Nors jie be pasigail jimo buvo tremiami bei žudomi, jie nepasidav ir d l to po kovos, užtrukusios ilgiau negu pusanthro t kstan io met , v l paj g susirinkti savo t vyn šventojo Ararato pap d je. Numet tiek jung , arm nai yra tikri, kad padarys gal ir bolševik okupacijai.

Bet mes neb tinai turime imti ištvėrm s pavyzdži iš kit , nes tokius užtinkame ir pa i lietuvi praeityje. Paimkime tik žemai i laikym si XV amžiuje, kada Vytautas juos laikinai paliko kryžiuo iams, gerai žinodamas, kad j atsparumas išlaikys ir š bandym . Ir neapsiriko. Ir po rus jungu nuo 1795 iki 1918 met lietuviai ne tik neištaut jo, priešingai, dar tiek sis monino, kad iš po pirmojo pasaulinio karo skeveldr sugeb jo atstatyti savo valstyb .

Žemai i atidavimas buvo, taip sakant, priverstinas j « emigrantinimas », o v lesnis rus viešpatavimas var lietuvius vidaus tremt . Taigi, atidžiau paži r j savo istorij , mes pasteb sime, kad dabartin m s tremtis n ra pirmas to skaudaus reiškinio pavidalas, o tik nauja forma. Ir t bandym galime išlaikyti. T a i u tik ta s lyga, kad išlaikysime savo kalb . Teisingai sako ekai, per šimtme ius panašiai m tyti ir v tyti kaip lietuviai : « Tauta tol yra gyva, kol gyva yra jos kalba ». Pakeiskime s vok «tauta » tremtimi, ir mes suprasime, koks mums gresia pavojus, ir kokia iš to mums plaukia pareiga.

7. « Akies l 1yt »

Kadangi vartojimas savo kalbos yra pagrindin ir b tina s lyga bet kokiam tautiniam darbui, ar jis vykt t vyn je ar tremtyje, mes šioje vietoje turime gerai išsiaiškinti jos esm ir paskirt .

Kalba vis pirma yra rankis, leidži s mums išd styti savo

mintis, atskleisti savo jausmus, pareikšti savo vali . Taigi, ji galima mums išėiti iš siauro m s Aš, pasiekti artim ir santykiuoti su visuomene. Kadangi kiekviena kalba yra toks rankis, tai mes išmokdami kitas kalbas, galime žymiai prapl sti savo kontakt rat . D l to dar rom nai sakydavo : Kiek moki kalb , tiek kart esi žmogus. Tad visai protinga išmokti kelet kalb .

Bet tuo dar neišsisemia kalbos reikšm , nes ji yra kur kas daugiau, negu tik idealus kontaktininkas, tik socialin funkcij tur s rankis. Kalba — pats brangiausias tautos turtas, jos pažiba ir pasididžiavimas. Bet kuo gi ? Ogi tuo, kad žmogus jos pagalba apeina savo aplink , žengia gyvenim ir jame ima susivokti. Juk kiekviena tauta, pasisavindama j supant pasaul , j tyrin ja, ap iupin ja, dvasia j išaiškina bei tvarko. Bet tai daro ne tyliomis mintimis, o garsais, ženklindama visus reiškinius charakteringais jiems balsais bei priebalsiais, kuo tauta viskam suteikia tipiškus pavadinimus. Vadinasi, kalb ti reiškia krikštyti ; kalb jimas yra niekad nesibaigi s krikštas.

Iš to ir seka, kad tauta negali kurti bet kokios kalbos, o tik toki , kuri savaimingai kyla iš jos dvasios bei jos poj i . Kalba tad esmingai atitinka tautos prigim iai ir d l to tyrai atvaizduoja gintarin jos buit . Ji yra garsais pavirtusi tauta. Teisingai tad tvirtina vokie i poetas Arndt : « Kalbos gelm je užtinki visas tautos savybes ». Ir taip išsireiškia ne tik savo idiom simyl j rašytojai, bet ir sant r s mokslininkai. Antai Wilhelm von Humboldt, kuris brandžiausius savo metus buvo skyr s filologijai, tvirtina : « Kalba yra tautos individualyb s reiš j ».

Tos pa ios išvados prieina ne tik liaudimi susižav j romantikai bei j dvasios mokslininkai, bet ir kritiški tyrin tojai, kaip antai bazelietis Jacob Burckhardt (1818-1897), kuris savo lingvistinius svarstymus suveda konstatavim : Kalba savo kilm turi sieloje ; d l to ji yra tikriausia tautos reiš j . Joje tauta save amžina.

Kas apžvelgia idiom rat , tas pilnai sutinka su tais žodžiais. Meskime tik žvilgsn angl kalb , taip ryškiai iškelian i individo svarb , visuomeniškai nuspalvint kult r bei v s tos tautos mandagum . Arba dirstelkime pranc z kalb , iš vienos pus s dvelkian i šaltu protavimu bei griežtu nuoseklumu, o iš kitos pasižymin i trubad rišku riteriškumu bei kulturyvuotu erotiškumu. O vokie iai savo idioime parodo id jin veržlum bei mistišk sav s užmiršim , bet iš kitos pus s taip pat palinkim veikti, organizuoti, gaminti. D l to jame šalia Eckeharto su Faustu sutikisi ir Bismarck su Kruppu. Ital kalboje dainuoja žydrusis dangus,

ispan — iškilmingai žygiuoja puikyb , oland — banguoja bei grasinaj ra, norveg — slypi ni rios fiord paslaptys ...

Ne ia vieta lietuvi kalbai nuarakterizuoti ; ta iau vien pagrindin bruož reikia min ti — jos esm iškeliant analitiškum . Turime pabr žti, kad ji priklauso prie t indo-europie i kalb , kurios kiekvien daikt ar reiškin ženklina atskiru terminu. Tuo ji esmingai skirias nuo dažniausiai Vakaruose užtinkam idiom , kurie jau seniai yra per j sintetiškum , suvedant žodyn , gramatik bei sintaks nežym skai i lengvai atmintin termin bei form .

Nors sintez s keliu besivystantieji idiomai ir nepaprastai palengvina išmokym , jie tuo kartu praranda pirmykšt vairum , turtingum , spalvingum , kas kaip tik sudaro lietuvi kalbos grož . Tam pagrindiniam skirtumui iškelti nereik s daug pavyzdži . Paimkime iš žodyno tik b dvard p i l k a s , ženklinant visai nežymi spalv . Tuo tarpu kai vokietis visuomet panaudoja grau, lietuvis nuostabiai vairuoja : Dangus yra p a l š v a s , plaukas ž i l a s , žirgas š i r m a s , arklys š y v a s arba š m a s , karv š m a , kat r a i n a ir t.t. Panašiai su veiksmazodžiais : Pranc z l a v e r , vokie i w a s c h e n lietuvis šitaip niuan suoja : jis galv t r e n k a , rankas m a z g o j a , baltinius s k a l b i a , indus p l a u n a ir t.t. Ir asmenavimas su linksniavimu yra analitiško pob džio. Atsiminkime tik dviskait ir fakt , kad lietuvi rašytin kalba yra išlaikiusi net septynis indo-europie i prokalb s linksnius ir dar kai kuriuose dialektuose aštunt j . Joje išliko ir tos prokalb s kirtis , gal s kristi ant bet kokio skiemens , kas suteikia kalbai ypatingo muzikalumo. Taip lietuvi kalba mums yra tarsi filologiško analitiškumo pirmavaizdis. Šis charakteris j ryškiai išskiria iš vis dar gyv indo-europie i idiom , kuo ji tampa ne kainuojamos vert s brangenybe. Kiekvienas lietuvis tur t d l to didžiutis ir j saugoti kaip savo akies l lyt .

Pažym tina, kad filologas, tirdamas t idiom , gali pasiekti kur kas senesn tautos amži negu istorikas, nes garsai bei formos veda tokius priešistorinius laikus, kuriuos istorija eilinis savo priemon mis nepaj gia siskverbti. Tokiu b du lietuvi «lingvistin archeologija» moksle gauna nepaprast reikšm .

Toji «archeologija » reikšminga ir už grynios filologijos rib , b tent, etnologijoje bei taut psychologijoje, kur ji, pasinaudodama lingvist teikiama medžiaga, gali tiksliau nušviesti tautos savumus, jos psichik bei charakter . Juk kalba yra tauta garsuose.

Iškeldami ia lietuvi kalbos analitišk pob d , mes nenor jome tik mokslui patarnauti, bet ir praktiškai lietuviams pad ti, nes tuo nor jome dar pabr žti, kad lietuvis tik tokiu ir bus, jei

jis liks analitiškoje savo kalboje. Juk pereidamas sintetiško charakterio idiom , jis išeina iš savo prigimties, iš savo dvasios pasaulio, iš viso savojo Aš ir siekia b ti tuo, kuo jis niekad nebuvo ir niekad b ti negal s. Visai klaidinga manyti, jog es galima kitokios dvasios kalboje sipilietinti. Galima, žinoma, savo idiomos sfer apleisti, bet negalima naujoje rasti savo dvasios t vy n s. Lietuvis, aišku, gali ir « sintetiškai » kalb ti, bet tuomet nebeprabilis savo siela, tik liežuviau. Skaudžiai tad apsigaua emigrantas, manydamas es galima keisti kalbas kaip pirštines. Naujoje idiomoje jis tebus užklyd lis, kuris formuoja svetimus garsus, bet nebeišreiškia sav s.

Tod l sunku suprasti, kod l dabar kai kurie rašytojai ima rašyti svetima kalba. Jie tur t žinoti, kad tuo apleidžia literat r , kurioje jie gali pirmauti, ir persikelia kalb , kurioje tegal s bernauti. Tai tur jome pabr žti tiems, kurie kalbos mainym telaiko formaliu veiksmu. Iš tikr j tai savižudyst ⁶.

8. Užduotinis m s tremties charakteris

Iš viso to aišku, kad mes savo ind l naujai kuriam kult r tegalime nešti, eidami lietuviškuoju keliu, t. y. sav ja kalba. Daugeliui gal atrodo, kad tai per kieta s lyga, ir d l to n ra labai link s daryti toki auk . (Lyg motinos kalbos ugdymas bei išlaidymas b t kokia nemaloni pareiga). Taip manantiems reikia priminti, kad egzilis visuomet yra sinonimas aukai. Taip tremt suprato kilniaširdis Mazzini (1805-1875), vadindamas j *sacrificio*, d l kurio jis pats išsižad jo šeimynin s laim s, turto, garb s. Iš m s niekas nereikalauja tokio pasišventimo ; ta iau be aukos neapsieisime.

Kitas emigracijos žlugd b dos, neturtas, alkis ; mums gi, paradoksiškai, pavojus gresia nuo migdan io gerb vio, nuo užli liuojan io pertekliaus. Bet m s turtai tebus d m bei nuod m , jei jie n ra panaudojami tremties mums uždedamoms pareigoms atlikti. sid m kime, kad tas, kuris pinigais ima galvoti, greit pinigams ims ir gyventi. Tuo b du pasiners tame velt diškame

⁶ Kad kalba mummyse yra gyva ir nieku nepakei iama, rodo kad ir šis atsitikimas. Vokie i pab g lis Carl Schurz (1829-1906), tap s Amerikoje ministeriu, prad jo savo atsiminimus angliškai. Ta iau tai jam visiškai nepasisek , nes iš jo prigimties gelmi prasiveržianti motinos kalba reikalavo reikalavo savo teisi . Schurzas tik savo svetur praleist j laik paj g atpasakoti svetima kalba. Tokiu b du jo memuarai iš jo dviem kalbomis. Tai iškalbingas reiškinys.

miesioniškume, kuris žudo mūsų talentus, pakerta mūsų užsimojimus ir silpnina net fizišką mūsų atsparumą. Liūdina, jei mūsų gabumus vilgo skausmo ašaros, bet dar liūdinau, jei juos aptaško pertekliaus taukai. Ko mes, laisvąjį gyvendami, verti, jei tai užmirštame? Sprendžiam atsakymams mums duoda nuostabus mūsų tremties pobūdis.

Būdamas, kad išvykdavo pavieniai asmenys: politikai, rašytojai, mokslininkai, filosofai. Būdamas, kad išvykdavo ištisi sluoksniai: hugenotų pramoninkai, Švabijos amatininkai, Prancūzijos aristokratai. Tačiau emigrantų istorijoje nėra atsitik, kad būtų išvykusi kuone visa tautos inteligentija, kuone visi krašto krikštoniškoji galvosena formuojantieji. Tai atsitiko mūsų atvejuje. Šis nuostabus mūsų tremties pobūdis negali būti aklos pripuolamybės vaisius. Savaime peršasi mintis, kad mus išvedė aukštesnė ranka, skirdama mums tą uždavinį, kur šiuo metu negali atlikti tų vyčių dvasiškai kalinamieji.

Tikrai, ar mūsų tremtis tik neturi užduoties, tiesiog mistiško charakterio? Juk reikia žinoti, kad istorija nėra beprasmiškas riedimas nežini. Mūsų gyvenimas nėra beviltiškas graibstymasis tamsybe. Istorijos kelias yra Dievo kelias. Jei šis kelias mums ir nevisuomet aiškus, tai priklauso nuo mūsų žvilgsnio ribotumo bei nesugebėjimo žiūrėti tos visumos, kuri paįiam Krėjui nuo amžių yra aiškesnė už saulę.

Mes greičiau būsim link pasiaukoti, jei atsiminsime, kad tų vyčių likusieji neša kur kas sunkesnę našą negu mes, būtent, vidaus egzilio būdą. Juk jie, negalėdami pasprukti nuo okupantų, buvo priversti emigruoti save. Kokia iša slepiasi tragika! Smoningesnieji iš jų turi aišką savo tautinį pareigą supratimą, vienokį būrą užiaupta. Jų jėgos paliktos nakiai, slėptuvėms, vienatvei, ir niekas nežino, kada jos vėl galės grįžti viešum, pripažinimui ir garbei. Jie, žinoma, gali pasiduoti ir imti parafrazuoti okupantų šūkius, apdailinti jų lozungus, pasaldinti sakymus. Bet ar tai kuryba? Pažvelkime tik vokiečių literatūrai nacių gadyne: Krašte pasilikusieji, nors daug turėjo rašyti, tačiau beveik nieko nesukūrė, nes jiems trūko svarbausios lygos — laisvės. Todėl tikrąjį talentą mes turime ieškoti tremtyje. Ten juos ir randame: Tom Mann, Herman Hesse, Robert Musil ir tolygius, nors tremtyje kiti ir baisiausiai vargo.

Ar nėra taip ir su mūsų literatūra? Juk kurdar bolševikijoje yra sukūrusi Salomėja Nėris? O jos pūdiniai? Ar jie yra parašę nors vieną veikalą, kuris pergyvens sovietinio režimo griuvimą? Tą gablesnieji lyrikai puikiai supranta ir dėl to kaip manydami priešinasi okupantų užmačioms grožinė literatūrai paversti ją

tarnaite. Kiek kitaip su kai kuriais roman rašytojais, kurie pasidav ideologiniam bei politiniam spaudimui, m vaizduoti «likim tos lietuvi tautos dalies, kuri priešo propagandos suklaidinta ir nesupratusi didži j revoliucini pertvarkym , pasitrauk i Vakar-us»⁷.

Ta iau laisve besidžiaugiantieji turi žinoti, kad ji t ra s lyga nekliudomam darbui ir kad šit darb mums reikia atlikti.

Kad emigracija mums skiria tikr uždavin , matyti, tarp kitko, ir iš to, kad aukštesn ranka mums ne tik paruoš viet svetur, bet parinko viet laisv je. Laisv visuomet pareigoja. Mums ji pirštu prikišamai pareigoja dirbti t darb , kur dirbti neleidžiama likusiems, apie kuriuos draikosi marksizmo r kai ir kuriuos šaldo žvarb s rus nacionalizmo v jai.

Mes tad esame okupuot j pavaduotojai : j min i mintytojai, j id j k nytojai, j plan realizatoriai. Jie šil iausiais savo jausmais mus atmena ir mus sudeda savo viltis. Tai suprantama, nes vidin emigracija teisingai gali statyti reikalavimus emigracijai svetur. Mes negalime j apvilti, nes tai reikšt moraliai juos žudyti. Aišku, kad žymi jaunesni j dalis yra patekusi marksizmo pinkles. Bet taip pat aišku, kad kritiškieji bei k rybiškiausieji iš j ilgainiui bod sis tos bedvas s sausros ir trauksis iš t beid jišk dykum . Ir j atsitraukimas bus juo gaivalingesnis, juo ilgiau ir grubiau jie bus priversti smilkyti svetimiams dievams.

Šitaip bandydami atsp ti K r jo intencijas, mes kartu atsp - jame ir savo pareig . Jos nepildyti reikšt t pat, kaip nuklysti nuo Apvaizdos kelio ir nuslysti žemumas, kur savo emigrantiškos buities prasm užmirš lep n liai ir smaguriautojai, pinig kalikai ir kitokie miesionišk v j gaudytojai tebetarnauja sociologijos d sni tikrumai rodyti.

9. K rybiškas pol iarumas

Išeivi tarpe yra pla iai paplit s manymas, kad tremtis tesanti laukimas, tuš ias tarpas, kur ias periodas, per kur m s j gos priverstos tyl ti, kol gr žimas sen aplink jas v l prikels nau-

⁷ Taip raš 1964 m. rugs jo m n. 6 d. *Tiesoje* D. Šniukas, visuomenei pristatydamas M. Jackevičiaus knyg *Brandenburgo Vartai*, kurioje — panašiai kaip ir V. Sirijos Giros romane *Štai ir viskas* — autorius bando atvaizduoti inteligento gyvenim tremtyje. Nesunku suprasti, kad tai užsakytas bei diriguotas darbas, kuriame politika su propaganda nustelbia men . Kur laisv s n ra, ten n ra ir meno.

jiems užsimojimams. Tai perd m klaidingas manymas, nes tremtis yra esmingas tarpnis m s kelyje, kuriame negali b ti sustojimo, laukimo, tuš io blaškymosi. Ji yra organiška m s buties dalis. Tod l mes ir dabar turime žengti, veikti, kurti. Tuo tremtis gali tapti nepaprastai naudinga, k rybiška.

Ir tai pirmiausia tuo, k emigrantas gali senti iš viso to naujo, kur sutinka ne prastame savo kelyje. Visa tai j paakina, ragina, sukelia aib reakcij . Protingas pab g lis stengsis pasinaudoti naudingais paskatinimais, nes svetimi elementai mums nebebus svetimi, jei sugeb sime juos taip pasisavinti, kad jie mus praturtint . Taigi : nesitraukime baimingai save, kaip šliužas savo kiaut , neužsim rykime aklinau kokiame nors gete. Tai b t pradžia tik dvasinio skurdumo, vedan io tiesiog nevaisingum .

Bet pasinaudoti nereiškia pasiduoti. Šis praturt jimas netur t mus užlieti, pridengti. Jis tegali b ti priedas, papildymas. Mus supan ios svetimyb s tegali b ti m s priešpolis. Visas m s dvasinis darbas tur t b ti k rybiškas su juo išsiaiškinimas. Tuos du polius turi rišti tampa, nes tik tokia, o ne pasidavimas sudaro šio santykiavimo vert . Mes tur tume stiprinti sav j poli ir gerbti svetim j . Iš to aišku, kad ir priešingam mums poliui tebus naud os, jei jis sutiks mumyse lygiavert partner . Iš pasidav lio dvasini laim jim neb na. T rom nai gerai suprato. Jie pasirinko graikus savo mokytojais ; jiems ta iau nepasidav . To nesuprato netolimos praeities vokie i dauguma, nes j *Deutschland über alles* teved prie jokio priešingo poliaus nepripaž stan io išpuik jimo. Ta iau toks savimi pasitenkinimas visuomet bus tiek nevaisingas, kiek jis išdidus.

Gaila, jei tie, kurie gal t b ti m s partneriai, to poliariškumo kartais nesupranta. Taip pat li dna, jei mes jo nevertiname. ia mums pavojus gresia iš kit pervertinimo, ypa jei jie yra tiek skaitlingi, kiek kult ringi. Kiek d l to žalos mes matome savo istorijoje ! Jos b gyje kaikurios vakarin s dalys pasidav voikiškumui, o pietin s lenkiškumui. Toks pasidavimas yra paremtas klaidingu manymu, jog kult r srityje egzistuojanti kokia nors hierarchija, rikiuojanti kult ras pagal j «vert ». Ta iau taip n ra. Kult ra yra tobuliausias taut pasireiškimas ir, kaip toks, su kitomis kult romis susitinka toje pa ioje aukštumoje. Dvasinis tad pasidavimas n ra kult ringumo ženklas. Kas kitam pasiduoda, tas jo nepraturtina, tik save ištuština.

Iš to galima suprasti, kaip neprotinga yra nekritiškai susižav ti kitioniškumu. Vienintel protinga (ir garbinga) laikysena : b ti partneriu. Jei t suprantame, tai tremtis mums nebus skaus-

mingo l kuriavimo arba net dvasin s kapituliacijos tarpnis, bet laiptai dar aukštesn laipsn .

Pritaikydami ši ties šiandien mums statomam uždaviniui, mes turime sis moninti, jog naujojo humanizmo k rime teb sime vaisingi tada, jei sugeb sime b ti partneriais tiems kitoniškumams, kuriuos sutinkame savo kelyje. sid m kime : tik ugdydami savitum , b sime naudingi kitiems ; pasiduodami — tik tr šime kit kult ros laukus. B ti kitiems tr ša—n ra m s paskirtis.

Kitas gal paabejos, ar emigracin tautos skeveldra turi tiek gabum bei energijos, kad paj gt užkopti tok partneriškum . Vienok gabum mums netr ksta ir jiems ugdyti turime, berods, pakankamai pasiryžimo. Tam rodyti turime aps iai pagaunan iu pavyzdži iš keleto kontinent ir daugelio sri i . Juk m s emigracija jau turi savo kult ros istorij . — Bet kadangi m s patirtis dar menka, daugelis egzilie i dar nesusp jo suvokti, kad viena vienintel asmenyb gali net kalnus nuversti, jei ji visas savo j gas bes lyginiu atsidavimu pašv s emigracinei savo užduo iai. Tai, pavyzdžiui, ekas Jan Amos Komensky (Comenius, 1592-1670) iškalbingiausiai paliudija.

Gim s Nivnice, jis išvyko studijuoti pas vokie ius Heidelberg ir kitur. Bet jau tuomet neman dvasiškai pasiduoti. Tap s Evangelisk Broli pastorium, dar stipriau pabr ž savo tautiškum , kuris jam buvo ištikimas *cantus firmus* (tvirtas giedojimas), betkokiam kontrapunktui. Eidamas 28-tus metus, jis buvo priverstas savo darboviet Moravijoje palikti. Šitaip prasid jo iki karsto lentos nesibaigianti odis ja po Europ . Pirmiausia gyveno Lenkijoje, kur jis kaip rašytojas ir aukl tojas taip išgars jo, kad buvo kvie iamas žymiausius kult ros centrus. Richelieu nor jo j apgyvendinti Paryžiuje. Angl parlamentas jam si l pagal planus steigti ir vadovauti kolegijai. Šved karalait Kristina steng si j — š Pestalozz dar prieš tikr j Pestalozz — pilietinti Stockholme, kad reformuot jos krašto mokyklas. Praktiškieji olandai itin buvo suinteresuoti jo naudingais vadov liais, o dalis Vengrijos kunigaikš i j kviet pavyzdingoms mokykloms steigti. Nors Komensky, be atvangos po m s žemyn keliaudamas, pateko orbit vis nauj kult r , jis vis d lto nesidav j užvaldomas. Taip akis ak susidurdamas su savo laikotarpiu, jis išveng ir kito pab g liams gresian io pavojaus : bailiai lind ti savo kiaute.

Tokiu b du Komensky sugeb jo savuosius ir svetimuosius elementus suvesti palaiming sintez , kurioje betgi jo tautos kult ra vaidino sprendžiam vaidmen . Tod l jis ir žymi dal savo veikal — virš 130 ! — paraš ekiškai.

Komensky mir Amsterdame kaip tikras savo tautie i pa-

triarchas ir tikra pažiba savo krašto, kurio po ištr mimo daugiau nebeišvydo. Nors tokie politikai, kurie tesiekia konkre ios, kasdienin s naudos, beveik vis jo darbuot telaik bergždžia, ji iš tikr j buvo tas gr das, iš kurio išaugo našiausias derlius. Juk tauta, verždamasi jo pramintu keliu pirmyn, išsikovojo laisv , steig savo valstyb ir puosel jo kult r , kuri Smetanos bei Dvoržako tonais apskrenda vis pasaul . Taigi, vienas šis charizm dvelki s veik jas, kuris savo klajokliškoje buityje per pus šimtme io po savo kojomis netur jo t vyn s žem s, savo tautai buvo gal reikšmingesnis negu visi likusieji kartu.

10. Ryžkim s!

Komensky toli gražu ne vienintelis, kuris visa savo buitimi parod , k gali net pavienis emigrantas, jei jis supranta užduotin savo tremties charakter . Mes gal tum me ia išvardinti ilg eil asmenybi , kurios savo pasišventimu priraš nors ir gaudžius, bet kartu ir kilniausius savo tautos istorijos puslapius.

Dabar m s valanda. Atsiliepkime be svyravimo ir parodykime t pasiryžim , apie kur kalba taip pagaunan iai m s kul t rininkas Girtautas savo knygoje apie pab g l . B glys pasiryž lis — tai vis b gli teigiamiausias, k rybiškiausias. Jis ir ne prastose, net priešingose apystovose neišsižada sen ideal ir nemarina savo užsimojim , priešingai, dar ryžtingiau juos bando k nyti, nes tremtis jam t ra kitas vardas t vynei, jam yra ta pati, kad ir iš dur moll nuslydusi melodija. Viltis lydi jo darbus, nes tik ji turi sparnus. Visa jo veikla yra — Cirtauto tvirtinimu — « ne kas kita, kaip sav s apreiškimas svetimame pasaulyje d l savo pasaulio ». Tod l «pasiryž lis daro iš viso, kas j apsupa, geriausia, k galima daryti, ir b tent tomis id jomis, kurios atitinka savojo pasaulio idealams»⁸.

Tai, gaila, balsas iš karsto, nes mirtis per anksti iš m s tarpo išpl š š brang vyr (1915-1963). Jo žodis mums tapo testamentu. Tad šiandienini vyki bei id j s kuryje neužsiksime sociologiniu pesimizmu, bet pasiryžkime teigiamiems žygiams. sid m kime : Istorij daro pasiryž liai ; istorija gi daroma silpnavaliais.

Pareina tik nuo m s , prie kuri norime priklausyti.

⁸ Kazimieras Kl audijus Cirtautas, *Porträt der Heimatlosen*, Coburg 1950, 101 psl.

III. MAŽOSIOS TAUTOS BEI VALSTYB S IR J REIKŠM EUROPAI

A. Europa — nuostabus gamtini optimum rinkinys

Kiek perdedant, galima apie Europą sakyti, kad ji iš vis žemyn daugiausia yra davusi pasauliui, nes ia žem žmogui tiek yra palanki, dosni, gerašird , kaip niekur kitur. Ypa iškeltinos šešios dovanos, kuriomis žmoni gimin tik šiame kontinente gali pasidžiaugti.

1. *Grakšti m s žemyno strukt ra.* — Griežtai pa mus, Europa visai n ra atskiras kontinentas, o tik vakarin Azijos dalis. D lto daugelis geograf abidvi dalis suplaka vien , kuri vadina « Eurazija ». Nors jie grynai morfologiškai ži rint ir yra teis s, tos dvi dalys vis d lto tarpusavyje tiek skiriasi, kad pamatuotai galima kalb ti apie du žemynus.

Juos vis pirma skiria strukt ra, nes kiek rytin dalis yra stambi, sunki ir beform , tiek vakarin mažyt , plonyt ir lengvut . Šis reikšmingas suplon jimas, esmingas Europos bruožas, ypa pasireiškia nuo linijos, einan ios iš Petrapilio Istanbul , nes vakarus nuo jos žem vis labiau susitraukia ir pameta savo svor . ia nebe mas vyrauja, bet dailios linijos.

Šiuo atžvilgiu Graikija yra tikras Europos pirmavaizdis. Savo užuomazgoje šiaur je ji tvirtai atsiremia kontinent , nuo kurio ji ta iau greitai atsipl šia ir, tapdama pusiasaliu, vis labiau suplon ja. Šis iš savo pus s v l skirstosi salas, kurios bes damos, darosi vis mažesn s, kol pagaliau laibi j trupiniukai visai išnyksta Eg jos platyb je.

Taigi, atidžiai paži r jus, Europa t ra vakarin s Azijos smailgalys, kur ji kiša Atlanto berib . Tuo j ra, apsupdama mus iš trij pusi , gauna toki persvar , kad ji, o ne žem , sukuria Europos profil ir lemia m s likim , bent tiek, kiek gamtos galyb s gali nulemti likim . D l to Europ tiksliau tikt vadinti « j rynu », o ne « žemynu », kas mums ir leidžia j laikyti atskiru kontinentu.

2. *Ideali proporcija tarp jūros ir žemės*. — Morfologiškai imant, idealus kontinento sudaro idealus santykis tarp žemės ploto ir jūros kranto ilgumo. Dalindami antrąjį iš pakraščio kilometrų skaičių, mes gauname tam tikrą «jūros riškumo indeksą», kuris rodo, ar ta proporcija arti ar toli nuo idealo. Antai, Azijoje vienam jūros linijos kilometrui tenka 772 kvadratiniai kilometrų žemės. Griežtai paėmus, Azijos indeksas yra žymiai mažesnis. Juk reikia žinoti, kad siauras Sibiro pakraštys devynis mėnesius metuose yra ledo užblokuotas, Europos gi indeksas yra kur kas geresnis — 270. Mūsų kontinente Rusijos indeksas siekia 917, o Anglijos vos 70.

Pabaltijo respublikų skaičiai tokie: Lietuvos 888, Latvijos 135, Estijos 14. Santykis yra idealus, jei jūros poveikis jaučiamas visame krašte. Turint tai galvoje, Europos vidurkis, siekiant vos 270, laikytinas idealiu. Kiekvienas atsitolinimas nuo jo sudaro kraštui bei jo gyventojams sunkumą. Šie itin jaučiami tose šalyse, kurių indeksas žymiai didesnis, t. y. ten, kur žemė gauna persvarą. Nesunku pastebėti, kad mūsų indeksas yra kur kas blogesnis už mūsų kaimynų latvių. Šiuo atžvilgiu beveik simboliškai reikšmę turi abiejų sostinių geografinis padėtis: Ryga guli prie žymiausios krašto upės ir netoli jūros, Vilnius gi prie mažos upės ir 400 km atstume nuo Klaipėdos uosto. Bet ir Estijos indeksas nepatenkinamas, nes kiek mums trūksta jūros, tiek jai trūksta žemės.

Nor dami gerai suprasti, kaip ji reikiama Europai, mes turime žinoti, kad anoji yra dinamiškumo motina, nes ji judina, stumia, daužo, iššaukia dvikovą. Jos paveiktas, išmankštintas žmogus darosi ryžtingesnis, energingesnis. Ji žymia dalimi europiečių paskatina tautų judrumą, kuris joms esminiai skiria nuo statiškesnio azijato, kur žemė taip «žemina» ir savo sunkumu taip slegia, kad jam sunku ryžtis veiksmui. Žemė yra fatalizmo motina, dėl to daugelis azijatiškai dažnai pasiduoda likimui, kur jūros (bei dviasios) jėga sukurstytas vakarietis pats kalasi. Vakarai yra Prometėjaus tautynas. Tai gerai suprasdama, vakarų žmogus negali gyventi be vandenyno ir dėl to instinktyviai priešinasi, kai jį norima uždaryti kontinento viduryje. Charakteringas tuo atžvilgiu yra graikiškas šiaušimasis, kai Aleksandras Didysis juos norėjo vesti vis gilyn

Azijai. Jie gaivalingai vertė savo valdovą grąžinti prie jūros, kuri entuziastiškai sveikino istorišką šiuo *Thalatta, Thalatta!*

Kokiame laipsnyje ji yra ir žemė veikia bei formuoja žmogų ir net išties tautas, matyti, pavyzdžiui, iš tautų psichinių bei iš viso etninių skirtumų tarp latvių ir lietuvių: kiek anas labiau linkęs miestelniškam judrumui, praktiškumui bei pragmatizmui, prekybai ir pramonėi, jūriniams, tai šis labiau kaimietiškas slumų, jausmingumui, svajingumui, religiškam misticismui, žemdirbiui

statiškum . Tam skirtumui visai atitinka ir faktas, kad latvis savo kalboje nustat (kaip ir germanai) kirti ant pirmo skiemens, kai tuo tarpu lietuvis pasiliko prie gimto, nenustatyto indoeuropietiško kirio. Ir ar toks iurlionis gal jo užgimti ir tarpai Rygoje ? Vargu, nes visa savo siela jis Vilniaus s nus.

3. *Patogi Europos geografinė padėtis.* — Vert šio idealaus santykio tarp žemės ir jos dar padidina patogi mūsų kontinento geografinė padėtis, kuri leidžia daugumai europiečių gyventi ruože tarp 38° ir 65° šiaurės platumo, o jie naudojami žmogui tinkamiausiu klimatu, nes jie nevarginami nei per smarki karšis, nei per stipri šalnis, kas jiems beveik visose šalyse ir per visus metus leidžia veikti bei kurti. Europiečiai metai yra ilgiausi pasaulyje ir kupini patogiausi galimybėmis .

Iš tikrųjų, nei Atkholmo vidurinė metinė šiluma (17,4°C) nėra tokia aukšta, nei Stokholmo tokia žema (5,7°), kad negalima būtų kurybiškai pasireikšti. Kraštutinius europietis palieka kitiems : karštieji amerikiečiai (59°), šalioji sibiriečiai (—73°).

Dar pabrėžtina, kad horizontalin mūsų kontinento ašis eina lygiagrečiai su tuo ruožu, kuris ištiesai pasižymi damas moderuotu klimatu, savyje talpina kone visus kraštus. Tokia pavydintina padėtis negali girtis kiti žemynai, kurių geografinės ašies nėra paraleliai su optimaliniu ruožu — jį vertikaliai perkerta, sakysime, Amerikoje bei Afrikoje, arba dėl savo vienašališko kontinentalumo (Azija bei Australija); šie žemynai iš savo dalinio paralelizmo naudos beveik visai neturi.

4. *Europa - mažoji žemė.* — Mūsų kontinentas kuone idealus ir tuo, kad jo žemės plotai beveik niekur neslegia žmogaus ; išimtį gal daro tik Rusija tarp Maskvos ir Uralo. Šiaip mūsų žemė kalnais, miškais, ežerais ir upėmis tiek suskirstyta bei susmulkinta, kad beveik visur susidaro mažos, lengvai apžvelgiamos erdvės, kur atskiros tautos bei tautelės, kalbos bei tarmės gali sukurti sau lizdą ir ruošti sau tikrą tvaną . Tos ryškios ir palyginant gana saugios erdvės yra tikri civilizacijos židiniai, tikros kultūros gimdyklos.

Dėl to mūsų žemė yra toks vaivorykštinis, margas ir kiekviename punkte žydi kitokiomis spalvomis, žavi vis naujais niuansais. Todėl vaivorykštinis Europai tiek yra charakteringas, kiek vienodumas Azijai, bent kontinentinei jos daliai. Antai, po pirmojo pasaulinio karo vakarus nuo Maskvos priskaitome 35 su viršum valstybėmis , rytus gi nuo jos iki pat Kinijos tik vieną . Ir taip kuone visose srityse. Tai pasekmė to veikimo, kur išvysto vairiausios tautos

skirtingiausiuose židiniuose, kas suteikia kiekvienai iš jų būdingą veidrodį. Jie mus stebina

- uolas atsiradęs musui, Golfo srovės šildoma Norvegija;
- už Baltijos jūros bangas besikaupianti Švedija;
- jūros supamos Anglija su Airija, kurios, it laivai, ties žemynų yra nuleidusios inkarus;
- upi žiotyse sujungta besirungianti Olandija;
- švelni vėjglostoma Ile-de-France;
- Atlantui atverta, saulės brandinama Portugalija;
- iš trijų pusių šiltą bangą lepinama Italija;
- tiek žemės, tiek vandens gėrybomis pasinaudojanti amfibiška Graikija;
- Alpe situavusi Šveicarija, laisvą ar lizdas;
- mlynų Dunajumi ir tonais garsi Austrija;
- Moldavijos inspiruojama, kalnų bei miškų saugojama Egiptas...

Kiek visi tie kraštai bei sritys tarpusavyje ir besiskirtų, juos betgi jungia vienas noras — skirtame jiems nedideliame plote pilnai išvystyti visus savo gabumus. Vieni tais savo talentais krikščionišku nuolankumu tarnauja Dievo garbei, kiti gi juos maištaujančiu ir prometišku skiria žmogaus garbei. Bet abu vykdo Fausto, tikro Europos « patrono » žodį: « Kol esu gyvas, tol ir veikiu ». Tuomi viena Europa lig šiol pasaulio judino energingiau, negu visi kiti kontinentai kartu. Štai kaip gali ant adatos smaigalio sukisti mažieji!

5. *Demografiškas tirštumas.* — Iš šių brolių aišku, kad veiklos skirtingumu pakelia ir gyventojų tirštumas, nes kaip ryba auga tik iš artimo bei nuolatinio bendravimo su kitais. Kas neturi kaimyno, tas neturi ir kultūros. Svarbu tad gyventi pačiame viduryje verdančio gyvenimo, nes tik čia suliepsnoja intelektualinė aistra, užsidegęs širdys, kyla sugestijos, ryškėja idėjos, susiduria nuomonės. Tik čia tarp pritarimo ir pasipriešinimo iškyla, gimsta ir auga kultūros darbai. Žinoma, vėliau vaisiams brandinti, veikalams išnešioti reikia susikaupimo, tylos, nuošalumo. Apvaisinimui reikia dviejų, bet gimdyti turi vienas. Žinant, kad šalia nuošalume susikaupiančios asmenybės reikia ir skatinančios, sugestijonuojančios visuomenės, svarbu visus kultūrinio pobūdžio darbus traukti kiek galint didesnėmis įskaitomis.

Tai lengviausiai sekasi pietiniuose kraštuose, kur saulė bei šiluma žmones išvilioja iš namų ir juos po atviru dangumi suveda krūvių, kur kalboms bei ginčams galoti raišys. Neatsitiktinai tad Europos civilizacija pirmiausia išsivystė pietiniuose ir pieturiniuose kraštuose.

tuose, kur vienas kitam ant koj piršt lipdavo. Šis fizinis pasistumdymas neišvengiamai iššauk ir «dvasin pasistumdym ». Priesiminkime, kad Periklio laikais graik žem je gyveno apie keturis milijonus ir už jos rib dar antra tiek žmoni . Tai beveik lygiai tiek, kiek Graikija šiandien turi gyventoj . Panašiai ir miestuose, nes siaurame senov s At n plote tilpo apie 150.000, Romoje apie 800.000 ir renesansiškoje Florencijoje apie pus tiek žmoni . Aišku, kad be demografiško tirštumo n ra n « k rybiško tirštumo ».

Daug sunkiau ten, kur miglos, šal iai, sniegas žmog ilg laik uždaro tarp keturi sien , j izoliuoja, ir tame atsiskyrim e j pasmerkia nevaisingiems monologams, nes neišgirstasis žodis praskamba be naudos. Žinoma, ir saul s nelepinamoje šiaur je bandoma žmones suvesti « k rybišk tirštum », ta iau ten daugiausiai reikia pasitenkinti butu, salonu ar sale, kurie visi n iš tolo neprilygsta tiems savaimingiems susitikimams bei susid rimams graik mug je, rom n forume, ital *corso*, ispan *plaza* ar pranc z bulvaruose. D l ši ypating s lyg kult ra tik nenoriai iš piet pasuko šiaur , nuo Viduržemio j ros prie Baltijos j ros. Suprantama, žmogus negali kartu r pintis ir kult ra ir kalorijomis.

6. *Golfo srov* . — Kad ir Europos šiaur , nepaisant savo kraštutin s pad ties, m s civilizacijai daug yra davusi, tai daugiausia yra nuopelnas Amerikos, apdovanojan ios mus Golfo srove. Atplaukdama iš Meksikos lankos, kur vasaros metu vandens temperat ra pakyla net iki 28°C, ji pla iai pasiekia šiaur s vakar Europ — Airij , Škotij , Norvegij , net Islandij . Šios srov s d ka Atlanto temperat ra ia tik nežymiai krinta žemiau 10°C. D lto ia dar 70° šiaur s platumo užtinkame uostus ir žiem neužš lan ius. Pažym tinas tuo atžvilgiu yra norveg miestai Hammerfestas (70° 40' š. pi.), kurio metin s temperat ros vidurkis vis dar siekia 1,9°C, kas leidžia ir šioms sritims b ti naudingomis, ypa savo navigacija. Kiek Golfo srov palengvina t navigacij , matyti iš to reikšmingo fakto, kad Norvegija — po Anglijos ir po JAV — turi stambiausi prekybos laivyn , nors jos gyventoj skai ius tesiekia 3,5 milijono.

Kadangi ir kiti m s kontinento šiaurie iai panašiai naudojami šios srov s g ryb mis, ji ne tik užtikrina laisv susisiekim laivais iki 70° šiaur s platumo, bet ir leidžia naudotis kult ros laim jimais bei šiaip civilizacijos pažanga. Be to, dar skatina k rybiškai pasireikšti, k , pavyzdžiui, sakmiai paliudija rašytojai Ibsenas su Bjoernsonu ir kompozitoriai Griegas su Sindingu, kurie visi yra gim tarp 59° ir 62° šiaur s platumo. Vis reikšm to fakto mes tik tada suprantame, kai atsimeiname, kad kitoje Atlanto pus je Ame-

rikos uostai net pietus nuo 50° š. pl. kasmet led užblokuojami ir kad d lto civilizacija «užšalo» Quebec'e, t. y. maždaug prie 48° š. platumo. Golfo srov yra brangiausia Amerikos kontinento gamtin dovana Europai.

7. *Santrauka.* — Suvesdami kr von, k ia apie savo žemyn esame pasak , negalime nepasteb ti tos pirmenyb s, kuri jis d l savo ypating gamtos s lyg turi prieš visus kitus kontinentus. Europa tikrai yra nuostabus gamtini optimum rinkinys. Ta iau ir puikiausios s lygos mažai tereiškia, jei jomis nesinaudojama. Bet ar europietis jomis nesinaudojo taip pat optimaliai ?

Su džiaugsmu tai konstatuodami, mes vis d lto negalime paneigti, kad europietis jomis pasinaudojo ne tik geriems tikslams, nes šalia palaiming , nemirting darb , jis kuone visais laikais pasižym jo ir tokiais, kurie j ved prie katastrofos bei sav s naikinimo. Tod l Europos istorija n ra tik garbing darb istorija. Atsiminkime tik europie i išprovokuotus brolžudiškus pasaulin s apimties karus !

Baigdami š skyrel , turime dar pažym ti t beveik paradoksišk fakt , jog Europa kult riniu atžvilgiu didel d l to, kad ji fiziškai silpna. Tai leidžia m s žemyn vadinti t vyne maž j , pasiryžusi viskam, kas yra didinga. D l to europietis ir nesisvaigina skaiiais, kuriais kiekyb nori nustelbti kokyb . Žinodamas gi, kad gyvyb kyla iš mikroskopišk l steli ir kult ra iš paskir individ , jis tuos r pestingai ir ugdo. Jis mieliau nori b ti liesu vienetuku priešakyje, negu storu nuliu užpakalyje. Jau išgars j s Plutarchas mielai sugr žo kukli savo t višk Boecijoje tam, — kaip jis pats pasisak — kad ten b t nors vienu pilie iu daugiau.

B. Maž j taut bei valstybi vaidmuo

1. *Priekaištai mažiesiems.* — Žinant maž j pirmenyb prieš didžiuosius, galima b t manyti, jog anieji yra vis vertinami bei globojami. Ta iau taip n ra. Bet k didieji jiems prikiša ? Štai j svarbiausi argumentai :

a. Politiskai imant, tos mažos tautos su j miniati riškomis valstyb l mis vedan ios tik «balkanizacij », t. y. chaotišk *Kleinstaaterai*, sudaran i tikr pavoj taikai ;

b. Kariniu atžvilgiu jos esan ios silpnos, kuo jos tik amžinai sugundan ios didžiuosius jas užkariauti. Tas tarp stipresni valstybi sukelia tik pavyduliavim bei karus ;

c. Ir ekonomiškai ži rint, jos esan ios tikras anachronizmas,

nes j teritorija yra per siaura ir j kapitalai per menki tarptautiškai išsivys iusiai pramonei bei prekybai. Tokios provinciškos rinkos esan ios nuostolingos ;

d. Jos ir tarptautiniu atžvilgiu esan ios mažai naudingos, nes savo « mikroskopiškumu » jos tik kliudan ios didži sias valstybes racionaliai tvarkyti pasaul . Pa ios nesugeban ios išrišti j regionalizm praaugan i klausim , jos tik trukdan ios didži sias valstybes, net tarptautiškas institucijas tiksliai sutvarkyti pasaul .

Visi tie ir dar skaitlingi panaš s argumentai ver i didži sias valstybes mažesnes korporuoti, kad taip šios gaut tai, ko savo j gomis niekad negal t atsiekti. D l to maž j integracija nesanti n joks imperializmas ar kolonializmas, o tikras patarnavimas jiems.

Negalima neigti, kad šitokiuose samprotavimuose užtinkame ir nauding min i . Bet ar j reikšm jau tokia žymi, kad d l j reik t mažuosius nustelbti didži j naudai ? O gal maž j egzistencija pasaul tiek praturtina, kad j skriaudimas b t skriauda visiems ? Atsakymui surasti dirstelkime nors trumpai maž j privalumus.

2. *Mažosios valstyb s siela — laisv .* — Kas paneigia mažos valstyb s *raison d'être* (buvimo prasm), tas kartu ir neigia laisv , nes ne kuo kitu, o j ja mažieji gyvuoja, juk laisv yra j siela. Laisv s meil juos paskatino kurti valstyb , idant tur t saugi viet , leidžian i jiems išsivystyti pagal savo prigimt . Vadinas, valstyb yra ne sau, o jos k r jams — j individualinei sferai užtikrinti, j savarankiškumui apsaugoti. Laisv s troškimo pagimdyta, toji valstyb ir turi laisvei tarnauti. D l to šveicar istorikas Jacob Burckhardt teisingai tvirtino, kad mažoji valstyb be laisv s nieko neturi, kuo ji pilnai gal t kompensuoti begalin didži j pranašum bei j j g .

Bet nors maža valstyb politiniu atžvilgiu be tos laisv s beveik nieko neturi, kuo ji itin gal t girtis, ji betgi ta laisve pamatuotai didžiuojasi, nes prieš j nublanksta visi didži j superlatyvai. Joje kiekvienas pilietis gali — kaip sutartinai tvirtino jau Montesquieu su Tocqueville — *faire sans crainte tout ce qui est juste et bon* (be baim s daryti visa tai, kas yra teisinga ir gera). Ir tikrai, tik joje individas gali taip išstobulinti savo talentus, kad jo gyvenimas pasidaryt prasmingas bei naudingas. Tad, jei iš viso valstyb yra reikalinga superlatyvo, tai tokiu tegali b ti laisvas jos pilietis. Neveltui d l to Burckhardt dar prid jo : « Mažoji valstyb yra tam, kad pasaulyje b t nors vienas kampelis, kur didžiausia gyventoj dalis gal t b ti pilieiais plaiausia to žodžio prasme ». Tuo ba-

zelietis XIX amžiaus gale pareišk beveik t pat, k to amžiaus pradžioje jau ženevietis Sismondi buvo pareišk s šiais žodžiais : « Mažoje valstyb je kiekvienas pilietis stengiasi tapti tuo, kuo žmogus iš viso gali pasidaryti».

Abu pagal tuos savo sitikinimus ir gyveno. Antai Burckhardt pakartotinai atsisak užimti koki nors katedr kaizerin je Vokietijoje, nes bijojo joje prarasti savo m stymo laisv . D l to pasiliko Bazelyje, savo gimtin je, apie kuri sak , kad ia « aš galiu b ti naudingas kiekvienu atsikv pimu ». D l panaši motyv m s laikais vokie i filosofas Jaspers iš Heidelbergo persik l t pat Bazel .

Turint visa tai galvoje, teisingai galime statyti klausim : Ar tikrai savo amži yra atgyvenusi valstyb , kurios siela yra laisv ?

3. *Mažosios valstyb s pagrindas — teis .* — Žmogus užgimsta kaip laisvas Dievo k riny, ir toji jo laisv jam leidžia kartu su kitais kurti toki bendruomen , kuri atitinka steig j intencijai. Toji teis yra esmin dalis to kraio, kur K r jas, išruošdamas j pasaulin, jam suteik . D l to ji negali b ti paneigta kokio nors žemiško valdovo, lygiai kaip ji negali b ti saistoma n skaitlingumo tos tautos, kurioje žmogus užgim , n didumo jos teritorijos, n pagaliau kitokio tos nacijos svorio. Vadinasi, prigimtoji teis nepriklauso nuo koki nors išorini aplinkybi . Ten, kur ji nepripaž stama, žmogus ne tikrai turi teis , bet net pareig d l jos kovoti. Tokia kova n ra sauvališkas aktas, o teis tas ir b tinas priminimas falsifikatoriams K rybos plano.

Kadangi ši iš aukštesni šaltini plaukianti teis yra tvirtesn ir už tvirčiau jos paneig jus, tai ji, jei tik kovojame atkakliai d l jos, visuomet laimi. Istorija tai rodo iškalbingais pavyzdžiais. Atsiminkime tik iš nauj j laik bergždži Napoleono bandym palenkti Europ savo dinastiškoms užgaidoms. Lygiai taip nevaisingos buvo ir vadinamosios Šventosios S jungos pastangos tautas atiduoti absoliutiškai valdan i monarch globai. Atsiminkime taip pat žlugim turk ir habsburgie i imperij , kurios, pasik sinusios svetimas tautas, gal gale ši j buvo nugal tos. Prisiminkime pagaliau ir Hitlerio « T kstantmetin imperij », kuri už savo ties kovojan ios tautos jau po trylikos meteli prived prie galo. J gos trapum žvelgdamas, Talleyrand, kuris vien savo t - vyn je pergyveno trij režim gal , kart pareišk : « Durtuvais iškart daug gali atsiekti ; tik, deja, ant j atsis sti negali ».

Akivaizdoje tokio j gos silpnumo su pagrindu galima klausti : ar savo amži tikrai yra atgyvenusi valstyb , kurios pagrindas yra teis ?

4. *Brangiausias mažos valstybės turtas — kultūra.* — Trečia neabejotinas mažųjų privalumas yra tas, kad jų valstybėje kultūra geriau gali išsivystyti. Tai nėra ambicingas mažųjų pasigyrimas, bet nešališkas istorijos paliudijimas. Žinoma, joks objektyvus tyrinotojas nemano neigti to vertingo lobio, kur kultūrininkai yra sukrovę ir didžiose valstybėse. Bet kartu jis ir pastebi, kad galinčiųjų stengimasis praplėsti savo žemę, užvaldyti kitus, suorganizuoti stipri kariuomenę, sudaryti pajėgą administracijos aparatą ir t.t., jiems kartu neleidžia visa širdimi rėptis ir kultūrai. Visai aišku: negalima vienu laiku plėstis horizontaliai ir augti vertikaliai. Turdamas galvoje bismarkin Vokietiją, Burckhardt dar 1871 metais samprotavo: « Negalima kartu būti didelių ir kultūroje ir politikoje. Vokietija, dabar pasisakiusi už jėgą, turės nešti ir atsakomybę už šį apsisprendimą ». Mes šiandien gerai matome, prie ko tas vedė.

Mažųjų pirmenybė kultūroje yra tokia žymi, kad olandų istorikas Huizinga, Erazmo Roterdamiečio biografas, išdrįso tvirtinti: « Didieji nedavė nieko tikrai dideli vertybių, kurios liks amžiams. Bet tokie yra sukūrę mažieji ». Tai drąsus pasisakymas, po kuriuo didieji vargu ar norės pasirašyti. Gal olandas ir ne visai teisus, bet kas jau norėtų užginčyti mažųjų pirmenybę šioje srityje? Juk tikrai krinta akis, kiek mažai, palyginant, yra davusi Aleksandro Makedonija, Kaligulos Roma, Bismarcko Vokietija, Stalino Rusija. Net vienas anglas, H. A. L. Fisher, tai patvirtina: « Beveik visos mūsų civilizacijos vertybės yra mažųjų sukurtos: Senasis Testamentas, Homero epas, graikų teatras, anglų dramos Elžbietos I-osios laikais, renesanso menas. Kiek žmonija yra skolinga Atėnams, Florencijai, Ženevai, Weimarui! Šie miestai indėlis toli pralenkia viską, kas yra davusios karingos Liudviko XIV, Napoleono ir Vilhelmo II monarchijos ». Ar Sheffieldo universiteto vicekancleris tais žodžiais neparemia olando profesoriaus tvirtinimo?

Kuomet išliko mūsų laikais, tai, tur būt, atitinka tikrenybei, nes dar praeitame šimtmetyje vienas šveicaras lygiai taip pat buvo konstatavęs. Juk giliai paveiktas to, kas žmonijai yra dovanoję graikų polis, ankstyvesnė romėnų civitas, italų comune renesanso gadynėje, keli Flandrijos bei Olandijos miestai ir kaikurios vokiečių bendruomenės, Burckhardt pabrėžė, kad didieji gal neblogai tinka kultūros veikalams išsaugoti, bet juos sukurti geriau sekasi mažiesiems. Dėl to anieji dažnai žymės išstatymu to, kas jie iššį yra gavę, pirkę arba vogę. Tikrai, ar Louvre'as Paryžiuje, Tautinių Galerijų Berlyne ir Eremitage Petrapilyje pirmoje eilėje garsūs savo tautos kūriniai? Kad ir kažin kaip brangūs būtų rmai, ne jie sudaro paveikslo vertę.

Panašiai ir moksle. Juk ar ne daugumas universitet buvo miest ar smulki kunigaikš i steigti ? Aišku, At nei tegali tarnauti, kas netarnauja Marsui. D l to mažieji pirmauja ir pedagogikoje : šveicaras Pestalozzi pasauliui dav liaudies mokykl ir danas Grundigas suaugusi švietim .

Dar pla iau apsidairydami, pastebime, kad švedai mokslo pasauliui teikia Nobelio premij , kuri sugalvojo austr Bertha von Suttner, ir kad olandai teisingiausiai yra sutvark kult rin s autonomijos klausim . Ir ar galima užmiršti, kad t pa i oland juristas Grotius suformulavo j ros teis ir kad šveicaras Dunant steig Raudon j Kryži , kur suorganizuoti buvo užmirš amžinai kariaujantieji didieji ? Prisiminkime taip pat, kad po pirmo pasaulinio karo norvegai su savo « Nanseno pasu » itin pasitarnavo pab - g liams.

vertindami t tolerancijos bei kult ros dvasi , kuri dažniausia vyrauja maž j kraštuose, ir didieji mielai juose kurdina tarptautines organizacijas : antai Olandijoje Tarptautin Teism ir Šveicarijoje pirm j Taut S jung . Tos pa ios minties vedami ir naujosios Europos statytojai savo centrus perkelia pas mažuosius — Montano Unij Liuksemburg , EWG Belgij , Europos Taryb Elzas , Pranc zijos provincij . Net t institucij vadovyb noriai atiduoda maž j rankas. D l to nuo pat pradžios Jungtini Taut organizacij veda j atstovai : norvegas Lie, švedas Hammerskjöld, burmietis U Thant, austras Waldheim.

Visi šie faktai sakmiai paliudija nepaprast maž taut bei valstybi reikšm . Ji tokia žymi, kad ciurichietis Brunner dr sta tvirtinti : « Kas viešuosius reikalus ži ri iš kult ros pus s, tas pirmenyb turi pripažinti mažoms valstyb ms. Etiškai svarstant tokias problemas, reikia sakyti, kad didžiai valstybei sunkiau rodyti savo egzistencijos teis negu mažajai, nes tiek pilietis yra pranašesnis už valstyb , tiek mažoji valstyb pranašesn už didži j ».

Ar tad atgyvenusi savo amži yra tokia bendruomen , kurios brangiausias turtas yra kult ra ?

5. *Mažoji valstyb — pilietini privalum optimumas.* — B t , žinoma, klaidinga manyti, kad didžioji valstyb atstovaujanti koki nors politin nes mon . Ta iau yra lygiai taip aišku, kad mažesn bendruomen kur kas tobuliau k nija politin išmint . Tai patvirtina net skeptiškas Voltaire'as, savo *Essai sur les mœurs* teigdamas, jog mažoji valstyb yra vienintel laisv s bei demokratijos garantija. O k besakyti apie Rousseau, teisingai vadinam « mažos valstyb s apaštal », kuris primygtinai pabr ž , jog

tik mažuose r muose gali b ti realizuojami politiniai bei socialiniai idealai ? D l to daugelis XVIII šimtme io m stytoj Ženev laik tikru politin s organizacijos modeliu, kuri toks d'Alembert vadino tiesiog tobulu. Tokiu idealu Ženeva, žinoma, nebuvo, bet šios respublikos privalumai buvo žym s.

Kad mažoji valstyb tikrai k nija tam tikr politin optimu- m , matyti, pavyzdžiui, iš fakto, kad didieji stengiasi decentralizuoti valdym , atiduodant dal savo teisi bei funkcij atskiroms provincijoms arba net vals iams. Aišku, kad tai tik silpnas pakaitalas, nepaj gi s atstoti t privalum , kuriais pasižymi mažesni, organiškai išaug pilie i susigrupavimai. Tikrai, žem lapyje kiek decentralizuota centralizacija nieku negali pakeisti savaimingai išaugusi maž politini organizm , juk kaip visur, taip ir socialin je plotm je, organizm negalima organizuoti. D l to mažesni, ta iau nat raliai išaugusieji politiniai vienetai, visuomet bus pranašesni už biurokatiškai dekretuotus padalinimus, nes jie galvoja savo smegenimis, mielai išvysto savo iniciatyv , net nevengia eksperiment , ypa socialin je srityje, kur jie dažnai pralenkia vadina- mus didžiuosius. Tuo atžvilgiu skandinavai tapo pavyzdžiu net patiems gali nams. Juk ar JAV ne iš j per m žymi dal savo socialin s apsaugos sistemos ?

Mažoje valstyb je t vyn s meil n ra tokia « meil », kuri didyb s bei išganymo manijos kaitinta, geidžia kitus « išganyti », kaip tai, pavyzdžiui, senov je dar asirie iai ir babilonie iai su persais, iš dalies taip pat rom nai, kurie man , jog « visi keliai turi vesti Rom ». D l to mažieji atmata ir nauj j laik « išga- nytojus » — vokie i šovinist š k Deutschland ber alles in der Welt lygiai kaip ir keist Dostojevskio tvirtinim : Kas nori tapti tikru žmogumi, tas pirmiau turi tapti rusu.

Mažiesiems t vyn yra visuma t jausm , kuriuos pilietis reiškia ne tik savo gimtinei, savo tautie ams ir savo kalbai, bet vi- siems, kurie kartu su mumis džiaugiasi ir ken ia pasaulyje, priklausan iame visiems. Šitaip t vyn s meil suprato jau Ilijados k r - jas, ir taip j suprato kuone visi reikšmingi Europos mintytojai : Platonas su Markum Aurelijum senov je, Erasmus Roterdamietis humanizmo, Kantas apšvietimo laikais ir visi kiti, kuri eil nepasibaigs su Jaspersu. Šitaip, t. y. sveikai, suprasta t vyn s meil nepagimdo rykli , o žmog , kuris visur neša supratim , atjautim , tolerancij ir — kas svarbiausia — artimo meil , nes žmogus yra visur tas pats ir žem visur ta pati. Savo tautiškum bei žmo- niškum tiksliai suprant s žmogus visuomet yra dviej t vyni pilietis — savo ir viso pasaulio.

Kod l tikroji t vyn s meil gryniausiai pasireiškia mažoje

bendruomen je ? O gi d l to, kad ši dar labiausiai panaši šeim , kurios nariai dar visai nat raliai tarp sav s santykiuoja. D l to šis šeimyninis artimumas bei jaukumas dar prieš Montesquieu ir Rousseau žav jo m stytojus bei kitus žmonijos geradarius, ir po Burckhardto juos dar labiau žav jo, nes neseniai pra ž pasauliniai karai n ra maž j padaras.

6. *Maž j silpnyb* . — Gaila, kad net visi maž j privalumai negali atsverti apgail tinos j valstybi silpnyb s — menko j fiziško paj gumo, t. y. nežymaus j politinio bei karinio svorio. Tod l jos lengvai gali tapti išorini užpuolim auka. Didiesiems tokios daugiau socialini bei kult rin pažangum linkusios bendruomen s atrodo silpnos, kas juos dažnai sugundo jas užkariauti. Svarbiausias tam pasiteisinimas : jei aš to nedarysiu, t darys mano kaimynas.

Taip dar antikiniiais laikais teisinosi graikus užpuol persai, ir taip teisinasi kuone visi j p domis žygiuoj j gos garbintojai iki m s dien diktatori . Nors neteis tumas j užpuolim ir vi siems buvo aiškus kaip ant delno, jie savo žygiams pateisinti visuomet rado argument . Atsiminkime tik tuos ciniškus apkaltinimus, kuriais 1940 metais Stalinas band pateisinti Pabaltijo respublik okupacij ! Ji buvo vykdoma pagal rus priežod : « Jei nori mušti šun , tam visuomet rasi pagal ».

Tikrai viskam, o ypa smurtui pateisinti, fiziškai stipresnis dar visuomet surado tinkam « pagal ». Antai, XVIII bei XIX šimtmetyje vokie iai — bet jie ne vieni — be vargo j surado. Apgail tina, kad žymi dal t tariam pasiteisinim savo valdovams par pino skambaus vardo mokslininkai, kuri tarpe užtin kame net istorikus Schlözer, Droysen ir Treitschke.

Schlözeris buvo išaug s carin je Rusijoje, d l to nenuostabu, kad jis Gottingen atsivež garbinim tos politin s j gos, kuri jam dar jaunyst je taip smarkiai buvo užimponavusi. D l to, jo manymu, pavyzdinga valstyb tur jo pasižym ti pla ia teritorija, skaitlinga tauta bei galinga kariuomene. Jis taip buvo pagautas tariamosios carizmo didyb s, kad jis, ir Vakaruose d stydamas, nesugebo jo tinkamai vertinti maž j kult rini nuopeln . Antai graikus atmet užgaulingu žodžiu : *Packvolk waren diese Griechen, einige wenige ausgenommen* (Išskyrus tik kelis, graikai buvo padaužos).

Jo kolega ir vienmintis Droysenas valstyb s vert mat jos rankoje sukoncentruotoje galyb je, nes — anot jo — politikoje viešpatauja valdymo j ga lygiai taip kaip gamtoje traukiamoji j ga. Nesistebime d l to, kad Droysenas kult ros laim jimams

mažai teskyr reikšm s. Juk — taip jis ironiškai klausdavo — k pavojaus metu graikams yra pad jusios j kult ros vertyb s ? Man sehe nur, was dann ward (Tik paži r kime, kas iš to pasidar). Daugelis jo sek j pasuko jo nurodytu Makedonijos, t. y. Pr sijos keliu, kuriame jie garbino j g ir didžius skai ius. Ta iau po Bismarcko, Wilhelmo II-jo ir Hitlerio galima b t taip pat kartoti Droyseno žod : Man sehe nur, was dann ward.

Schlozerio bei Droyseno palikim mielai per m ir Treitschke bei jo sek jai, kuri samprotavimai tiesiai ved pangermanizm , argumentavus maždaug šitaip : Mažoje valstyb je gyvenimas tega l s b ti siauras, nes tik plat s horizontai kursto žmogaus vaizduot . Gal anoji ir sugeba puosel ti literat r bei men , ta iau ji niekad nepajus tos galingos aistros, kuri judina pasaul . D l to mažos valstyb s laikas yra pra j s, ji išnyks siliedama didesnes, kur maž j intelektualin geografija prasipl s ir bus galima kultivuoti karo men . Tuomet didesn valstyb , galingai kaip j ra, siversš maž sias valstybes ir nušluos j pelki nešvarumus. — Šimtme tyje, kuris pra jo nuo Treitschk s ir Rohrbaeho gadyn s, šis potvy nis tikrai vyko, bet man sehe nur, was dann ward. Trumpai : kumštis žus, kult ra gi liks.

Nors šitas žodis yra teisingas kiekvienu savo skiemeniu, vis tik pasilieka faktas, kad mažajai valstybei gresia pavojus pl šri kaimyn b ti prarytai. Bet ar to pavojaus negalima išvengti ?

Prieš gvildenant t klausim , teisingumo d lei reikia pabr žti, jog toli gražu ne visi vokie iai taip skaudžiai yra nuvertin ma žuosius. Antai, paties Schlozerio p dinis Gottingene, Heeren, apie juos daug teisingiau atsiliep . Gal d l to, kad jis, kil s iš Bremeno, dar gyveno laisvomis Hanzos tradicijomis. Gal ir d l to yra jo ceterum oenseo, tvirtin s, kad mažieji reikalingi Euro poje politinei pusiausvyrai palaikyti. O užgauling jo pirmatako atestacij , b k graikai tik ein Packvolk, jis atsak : «Jei vienodumas yra siaurumo, o vairumas kult ros motina, tai reikia pripa žinti, kad jokia kita tauta neženg tokiu geru keliu kaip graikai ». O savo tautie ams jis nelink jo tur ti vienos tik centralizuotos valstyb s, kuri savyje apimt visus vokiškai kalban ius, nes tokia teb t vokie i kult ros bei Europos laisv s kapas. Panašiai galvojo dar daugelis geriausi jo tautie i — Moser, Adam Mül ler, Friedrich Schlegel, Novalis, Neužmirštinas pastarojo posakis : Pasaulyje teliks, kas poet yra sukurta, t. y. kas dvasing žmoni yra sukurta.

Pabr ždami ia maž j privalumus, mes betgi nemanome, kad tik mažosios demokratijos tegali pasižym ti protinga politine santvarka, tikslia bei švaria administracija, teisinga socialine tvar-

ka, aukšta savo pilie i dorove ir net tam tikra kult ra. Ta iau nesunku sitikinti, jog mažiesiems daug lengviau viso to atsiekti, nes didieji dažnai žymi dal savo energijos eikvoja politinei ekspansijai bei savo hegemonijos ambicijai užtikrinti, kas jiems neleidžia gyvai r pintis gyventoj gerove ir puosel ti j moralini , pilietini bei kult rini vertybi . D l to neperdedant galima tvirtinti, jog maž j privalumai žymesni, reikšmingesni.

7. *Kaip gelb ti mažuosius ?* — Bet kaip beb t su tais privalumais, jie vieni maž j neapsaugos nuo jiems gresian i pavoj . Ta iau, kaip t pavoj išvengti ?

Galingiausias j ginklas ir vienintelis nesugriaunamas j egzistencijos ramstis — kaip jau mat me — yra teis . D l to jie tik j ja ir gali pasitik ti. Jie jokiu b du neturi susigundyti pam g džioti karing j , nes « kas griebiasi kardo, tas nuo kardo ir žus ». Pasitik dami ta savo teise, mažieji, žinoma, gali nukent ti. Bet kartu reikia ir pabr žti, kad nukent j s d l teis s, teis tumo ir teisingumo visuomet laim s kankinio vainik ir savo pus je tur s galingiausi teis j — istorij . D l to kitas šveicar istoriosofas, Segesseris, tikinan iai pabr žia : «Tik teis maž valstyb daro galinga; jei ji nuo to pamato nuslys, ji žus ».

Bet kaip než ti, jei, nepaisant šios neabejotinos teis s, didesnis kumštis tave gali sutriuškinti ?

Nuo tokio likimo žymia dalimi maž j gali apsaugoti pasiryžimas gintis ir fiziškai, nes ginklas, panaudojamas tik savisaugai, visuomet yra teisus. Jis turi ir visai reali šans laim ti, k rodo daugyb pavyzdži . Sakysime, net per abu pasaulinius karus diktatoriai bei kitoki pasik sintojai ndr so užpulti šveicar . Šiems, žinoma, pad jo kietasis Alpi granitas. Ta iau kalnai vieni nesigina, reikia ir valios, dar kietesn s už granit .

Kita gynimosi priemon yra federacija su kitomis mažomis valstyb mis. Toks apsijungimas — taip išsitar dar Montesquieu savo veikale *L'Esprit des lois* — laimi ne tik išmint kiekvieno nario, bet savo sujungtomis karin mis j gomis s kmingiau gali gintis. Tokia federacija yra — k pabr žia ir Rousseau — tikrai išganinga, nes apjungia vairumus ir laisv s idealui duoda tvirt nugarkaul . Ar mažai valstybei bereikia geriau ?

Toks apsijungimas n ra tik teorija, o istorijai gerai žinoma realyb , nes *British Commonwealth'o* pavidalu jis mums rodo sveik ir gyv pavyzd . Anglai, jo k r jai, n ra be kolonialini d mi , bet iš savo klaid pasimok , jie 1931 metais « Westminstero Statutu » savo tautoms bei valstyb ms reng tok židin , kuriam kiekvienas narys laisvai ir gana saugiai gali vystytis. Tai pati

didžiausia bei reikšmingiausia politin šeima, kuri žmon s ligšiol sugėb jo sukurti. Kadangi tai, tur b t, pats išmintingiausias visuomeninis organizmas, kuri m s netobulame pasaulyje begalima sivaizduoti, šis Commonwealth'as vargu ar greitai iš istorijos išnyks. Faktas, kad net perd m centralizuota Pranc zija buvusioms savo kolonijoms steig panaši Communauté, paliudija, kaip naudingas yra toks taut apsijungimas.

Be šitokios Valstybi S jungos tautoms si losi dar Federalin Valstyb , suvedanti savo narius dar ar iau, b tent toki bendruomen , kur atskiri vienetai dal savo suverenumo atiduoda juos jungian iai federacijai. Tas ta iau nekliudo nariams gyventi savo gyvenimu bei išpl toti toki iniciatyv , kuri bendram labui paskatina vis pilie i privalumus. N ra abejon s, kad principas suorganizuoti bendruomen iš apa ios virš , t. y. visum sudaryti iš gyv dali , yra protingas, sveikas. T organiškumo d sn iškl dar graikai, iš kuri j paskui per m ir priešrevoliucin s Pranc zijos m stytojai, o tie j v l perdav JAV k r jams. Yra žinoma, kad George Washington ne tik atidžiai studijavo Montesquieu'o veikal *L'Esprit des lois*, bet kartu su Franklinu ir per m žymi dal autoriaus nurodym , kuriais pagrind pirm savo krašto konstitucij , dvelkte dvelkian i federalistine dvasia.

Kad amerikie iai, taip darydami, pasuko tikruoju keliu, matyti tarp kitko iš to nuostabaus fakto, kad seniausia Europos demokratija, Šveicarija, 1848 metais atnaujindama savo valstyb , nerado tinkamesnio pavyzdžio už JAV konstitucij . D l to mielai per m ir vien jos esmingiausi dali , iškelian i atskir valstyb li (*state*) autonomiškum , nes šiame federalistiniame sutvarkyme šveicarai atpažino patys save. Tokiu b du *L'Esprit des lois* mintys, išplaukusios kadaise iš Ženevos, per Amerik v l sugr žo prie savo ištak .

Iš t dviej pavyzdži — Valstybi S jungos ir Federalin s Valstyb s — matyti, kad mažoji bendruomen ir platesnio apsijungimo r muose gali saugiai gyventi ir individualiai vystytis. Be aukos, žinoma, tai neapseis. Ta iau geriau paaukoti dal savo suverenumo, negu prarasti vis laisv .

Tos federacij traukiamosios j gos negal jo nepasteb ti n Sovietai. Tas ir juos vert toki federacij steigti. Ta iau n ra, tur b t, reikalo rodyti, jog j respublik s junga t ra fygos lapelis, g dingai band s pasl pti sen j carin s Rusijos imperializm , kuris n nai savo k slams užmaskuoti naudojasi moderniosios politikos formomis, tiksliau sakant, jos terminais. ia naujas žodynas stengiasi pridengti sen dvasi .

Šalia šit apsijungim mažiems dar padeda pasaulin s apim-

ties organizacijos : po pirmojo pasaulinio karo Taut S junga Ženevoje, po antrojo — Jungtin s Tautos New Yorke. Nors ir šitokios r šies bendruomen s negali b ti tobulos, jos vis d lto yra — kaip šiandien rodo newjorkiškis pavyzdys—tikros maž j prieb gos. Juk nesunku sitikinti, kad Jungtin s Tautos gerokai apkarpo ir didži j nagus. Tiesa, mažieji ten neturi kvalifikuotos daugumos, ta iau j moralinis autoritetas dažnai sulaiko didžiuosius nuo imperialistini išsišokim .

8. *Didži j trapumas.* — Šitas faktas paliudija, kad ir didži j paj gumas apribotas. Ta proga iš viso reikia iškelti, kad ir jie — tam tikra prasme — yra silpni. T galima tarp kitko spr sti iš to, kad jie vengia geografiškai tiesioginiai susidurti su kitais didži nais, o vietoje to tarp sav s ir konkurento mieliau sudaro tam tikr *cordon sanitaire* (sveikatos ruož), tam tikras *Pufferstaaten*, t. y. izoliuojan i juost . Europos vakaruose klasiškas tam pavyzdys yra ta sritis, kur Olandija, Belgija, Liuksemburgas ir Šveicarija skiria vokie ius nuo pranc z ir angl . Panašiai ir rytuose, kur vokie ius nuo rus izoliuoja Suomija, Pabaltijo respublikos, Lenkija, ekoslovakija, Austrija ir Vengrija.

Šitokios juostos sumažina pavoj trintis ir susidurti su kaimyniniais gali nais, kuri tarpe lengvai gali kilti sieniniai kivir ai, valstybiniai konfliktai, net kariški susir mimai. Viso to didieji bijo, nes ir j galyb n ra nepažeidžiama. T ja baime jie iškalbingai paliudija, kad ir mažieji reikalingi.

Bendrai imant, reikia šioje vietoje pabr žti, kad didži j pas-tangos tapti galingais ir tokiais pasilikti, neapsimoka, nes istorija parodo, jog rezultatai toli gražu neatitinka toms milžiniškoms aukoms, kurias tie konkurentai daro neatsiekiamam tikslui siekti. Istorija žino, kad didži j imperijos klesti tik trumpai. Pasitenkindami pavyzdžiais iš nauj j laik , mes matome, kad iškilusi 15-ame šimtmetyje Ispanija su savo Karolium V-uoju, kurio karalyst je saul niekad nenusileisdavo, jau XVII amžiaus gale tebuvo tre ios eil s valstyb . Neilgai t s si Pranc zijos galyb , nes nuo kardinolo Richelieu, išvedusio ši valstyb pasaulin garb , iki Talleyrand'o, Vienos kongrese dalyvavusio jos šermenyse, pra jo vos pora šimt met . Dar trumpiau šviet Švedijos saul , nes nuo karaliaus Gustavo Adolfo viešpatavimo iki Karoliaus XII-ojo pralaim jimo ties Poltava 1709 metais pra jo vos vienas šimtmetis. Nedaug ilgiau klest jo Olandijos imperija, kurios pradži mat XVII, jos gal XVIII amžius. Tik angl viešpatavimas patogesni s lyg d ka kiek ilgiau išsilaik : nuo Elžbietos I-osios iki antrojo pasaulinio karo, kuris britus nust m antr eil . O k besakyti

apie trumpalaikius carin s Rusijos, bismarkin s Vokietijos ir Japonijos iškilimus ! Kadangi lig šiol Europos didieji vidutiniškai teišsilaik apie por šimtme i , tai ir dabartin ms galyb ms negalima pranašauti džiuginan ios perspektyvos. Tai itin lie ia Soviet S jung , kurios atskiros dalys, siekdamos savarankiškesnio gyvenimo, gerokai prisid s prie sutrumpinimo jos kolonializmo.

Didieji turi džiaugtis, jei, j « žyd jimo » laikotarpiui pra jus, jiems pavyks išgelb ti bent vidutin s valstyb s status , kaip tai, pavyzdžiui, pavyko Ispanijai, Pranc zijai, Anglijai kartu su tokia Švedija ar Olandija. Jie tur t džiaugtis savo kuklia egzistencija kokiame nors saugiamo kampelyje, kur dabar uoliau gal s r pintis anks iau kiek apeist ja kult ra. Ko, sakysime, savo laiku negal jo duoti savo tautai bei žmonijai šved užkariautojas Karolius XII-asis, t Stockholm susikoncentravusi Švedija v liau dav savo Strindbergais, Lagerloefomis, Nobeliais. Turint galvoje, kad didieji anks iau ar v liau bus išstumti iš savo j gos pozicij , jie tur t dar « geruose laikuose » susilaikyti nuo skriaudimo bei apstumdymo t , kuri tarp jie neišvengiamai patys pateks.

9. *Galima maž j neigiamyb .* — Išskeldami maž taut bei valstybi privalumus, mes tuo ta iau visai nemanome apskelbti jas tobulomis, nes ir jos t ra netobul pilie i k rinys ir nestovi aukš iau kritikos.

Atsiminkime, kad mažoms valstyb ms gresia pavojus užsida-ryti ankštame savo kiaute, kur jos kartais savo gyventojuose išugdo toki nacionalizm , kuris pervertindamas save, lengvai gali susikirsti su lygiai taip kaitintu kaimyn nacionalizmu. Kad toks šovinistinis sav s išaukštinimas gali iššaukti ne tik vietinius, bet ir pasaulinius karus, tai visu baisumu parod pirmoji m s šimtme io pus . Tuo pirmoje eil je ne mažieji yra kalti, ta iau ir jie ne be kalt s ir tai, b tent, savo tautiniu išpuik jimu, kur ne kart pasteb jome. D l to ir mažieji turi sitikinti, kad nacionalizmas yra atgyvent amži *Gloria*, yra numirusi *Credo* ir iš viso yra «mišios», atnašaujamos stabams. Aišku d l to, kad ir maž j tautinis jausmas turi b ti protingas ir palenktas bendram darbui.

Kitas pavojus mažiesiems kyla iš to fizinio bei geografinio ankštumo, kuriame jie gyvena, nes seniai pasteb ta, kad perd m apribotos gyvenimo bei veikimo s lygos spaudžia savo žymes žmoni siel , juk siaurame gamtos horizonte lengvai gali augti ir siauros paži ros. Šveicarai tok mentalitet vadina *Kantönligeist*, kas yra ne kas kita kaip savo vietov s garbinimas, savo gyvenimo stiliaus išaukštinimas ir iš viso savo ypatum dievinimas.

Kadangi toks mažųjų užsidarymas savo tariamai idiliškame kampelyje, kuri su užsidegimu idealizuoja, gali pakirsti jų sparnus ir juos uždaryti ruime be langų, svarbu mums kovoti su tokiu savimi pasitenkinančiu politiniu separatizmu bei kultūrinio ekskluzivizmu. Reikia mums iškirsti langus visas puses, nes tik gerai suprastas visuotinumasis gali apvaisinti tautinį individualizmą.

Suprantama, kad tauta turi su meile ugdyti visus savo etninius atspalvius, sakysime, žemaičių atkaklumą, aukštaičių nuoširdumą, suvalkiečių realumą ir dar kelis linksnius. Bet ji kartu turi pabrėžti visa tai, kas juos visus jungia, nes bet koks užkampinis išsidūmimas bei užsispyrimas yra nesubrendimo ženklas.

Jei tautai pavyks savo akiratą traukti tiek artimus, tiek tolimesnius savo kaimynus, ji išvengs tos siaurumo dvasios, kuri taip lengvai išauga kenksminga ir negarbinga siauraprotyškumui. Jei ir kitos mažos tautos kartu sieks tokio pat dvasinio platumo ir politinio bei kiško erdvumo, tai mažieji laimingai išvengs tos «varlės perspektyvos», kuri gali aptemdyti jų garbę ir kilnią jų misiją.

C. Ketvirtoji Lietuva

Baig savo teoretinio bei istorinio pobūdžio apsvaistymus, mes dabar galime nutraukti savo išvedžiojimus. Bet vargu ar tu pilnai atliktumėme savo pareigą, kuri prašyte prašosi lietuviško papildymo. Bet, pavyzdžiui, nepaprastai domu iškelti mums šviesoje nagrinėti tas tris valstybes, kurias ligi šiol lietuviai yra turę: Viduriniuose Amžiuose galingą valdovų sukurtą, daugiau rytus išplitusią imperiją, toliau naują laiką angoje bendrai su lenkais turėtą uniją ir pagaliau mūsų pačių steigtą tautinį respubliką. Tačiau tai paliekame istorikams, nes mūsų laukia naujas darbas — Ketvirtosios Lietuvos kūrimas. Jį statyti tegalės tie, kurie iš anksto jai yra paruošę planus. Žinodami, kad okupantų darbai žymia dalimi tesiekia iškraipyti trejų Lietuvos, mes laisvėje gyvendami galime ir privalome užbrėžti Ketvirtosios Lietuvos kontūrus. Išeinant iš aukščiau nušviesto didžio, jie galėtų maždaug atrodyti šitaip:

Mūsų neturi nulipti faktas, kad priklausome prie mažos tautos ir kad dėl tos priežasties tegalime turėti mažas valstybes. Ši aplinkybė mūsų nesugundys prisišlieti prie didžiųjų ir su jais susilieti. Priešingai, žinodami neeilinį mažųjų reikšmę, mes su pasitenkinimu, net su tam tikru kukliu pasididžiavimu pildome iš to mums plaukiančias pareigas. Jas pildydami, mes vykdomėme tikrai europietiškas misijas, nes visais savo požymiais esame tikri euro-

pie iai. Ir šio charakterio negali pakeisti n m s emigracinis išsisklaidymas po vis pasaul .

Kadangi Ketvirtoji Lietuva pradžioje tegal s tur ti vos tris milijonus gyventoj , mes jiems sudarysime tokias s lygas, kad kiekvienas pilietis gal t pilnai išvystyti savo talentus. Tauta kokybe gal s pasiekti tai, ko negali atsiekti kiekybe.

Atitinkamai pluralistiniam s pilie i nusistatymams Ketvirtoji Lietuva užtikrins piln laisv : religin laisv —ekumeniškumu, politin — demokratiškumu, kult rin — autonomiškumu, socialin — pilna socialine apsauga.

Bet t laisv viduje mes tegal sime garantuoti, jei sugeb sime apsiginti nuo išorini prieš . Tam tikslui Ketvirtoji Lietuva visus savo pilie ius trauks krašto gynim . Ta iau ji nepasižym s militarizmu ; ji tuo atžvilgiu tikimiausiai bus panaši Šveicarij , apie kuri sakoma : Ji neturi armijos, ji yra armija.

Tvir iausias šios armijos bei visos tautos ginklas yra jos teis egzistuoti, kurios — kaip gimtos tautos teis s — niekas iš jos negali paveržti.

Bet kadangi didieji šios teis s dažnai nepaiso, svarbu federuotis su kitomis Pabaltijo respublikomis. Toliau siektina ir federacija su savo dvasia mums giminingomis Skandinavijos valstyb mis. Pagaliau b tina sijungti pasaulin s apimties Jungtini Taut (UN) šeim .

Nors tie planai šiandien dar negali b ti gyvendinami, svarbu betgi juos paruošti, nes dabartin Lietuvos okupacija t ra laikinas reiškinys, makabriškas incidentas. Ta iau ne tik svarbu tokius planus paruošti, reikia, be to, savo veikla priartinti okupant režimo griuvim .

Šis griuvimas toli gražu n ra tik tuš ia m s vil i fikcija, o visai galimas vykis, nes Azijoje auganti kinie i galyb pirmoje eil je atsikreips prieš rusus, amžinus savo priešus. Šie, tos « Geltonosios Apokalips s » statyti mirtin pavoj , tur s ieškoti sau nauj prieteli , kas juos noromis nenoromis privers atsiremti JAV ir Europ . Šita situacija rusus privers ne tik satelitams gr žinti suverenum , bet ir naujai nustatyti santykius su pavergtomis respublikomis. Aišku, kad tuomet reikalausime laisv s.

Kadangi rus okupuotieji lietuviai kol kas negali veikliai sijungti šit išsilaisvinimo akcij , mums egzilie iams tenka žymiausia ir sunkiausia šios pareigos dalis, nes m s egzilis n ra aklos pripuolamyb s vaisius, o misija. Šios misijos vykdymas vienintelis pateisina laisv m s egzilin egzistencij , d l to mes moraliai pareigoti jai aukoti tiek dvasinius savo gabumus, tiek medžiagiškus savo išteklius.

Toje savo kovoje mes negalime tik ties greito laimėjimo, nes istorijos vykiai būsta tik lėtai. Mes tad neturime nekantraudami vyki eig matuoti trumpo savo gyvenimo matu. Svarbu tik aktingai vesti gerą kovą, kuri tarp kitko turi rodyti, jog mes verti to, ko siekiame.

Džiugu konstatuoti, kad psichologinė dabartinė situacija visai palanki mūsų užsimojimui, nes spalvotą tautų išsilaisvinimo gaidynę mes su kmingai galime pabrėžti mintis: Suprantama, kad spalvotieji turi būti laisvi, bet tiktai laisvą baltieji pirmiausiai turi duoti baltiesiems — rusai mums.

Kadangi mes nežinome, kaip ilgai užsisitįs toji mūsų kova, svarbu ją traukti ir jauną kartą. Mūsų vaikai, ypač mokslus einantieji, turi suprasti, kad ir jie pašaukti istoriškam darbui ir kad negali būti jį paskirtis tręšti tik svetimus laukus.

Taigi, naujoji Aušra ieško naujų aušrininkų. Esame tikri, kad ji jį suras.

B I B L I O G R A F I J A

Norintiems sigilinti gvidenam jį temą, mes galime tarp kitų rekomenduoti šiuos rašinius:

Fisher H. A. L., *The value of the small states*, London 1915.

Rappard W., *Small states in the League of Nations*, 1934.

Kaegi W., *Der Typus des Kleinstaates im europäischen Denken*, žr. *Neue Schweizer Rundschau*, Zürichas 1938.

Ernst Fr., *Die Sendung des Kleinstaates*, Zürichas 1940.

Young G., *Fédéralisme and freedom*, Londonas 1941.

Schmid K. G., *Das Lebensrecht des Kleinstaates*, Bernas 1944.

Lamont A., *Small nations*, Glasgovas 1944.

Leder mann L., *Considérations sur le petit état*, Neuchâtelis 1946.

Dürrenmatt P., *Der Kleinstaat und das Problem der Macht*, Baselis 1955.

TURINYS

Pratar m	3
I. TREMTIS — PRAKEIKIMAS AR UŽDAVINYS.....	5
Kod l trem is mums skaudi.....	5
Istorija žino daug trem i	6
Ar tremtimi galima ir džiaugtis?.....	8
Ar tremtis nek rybiška?.....	9
Mistiškas m s tremties charakteris.....	10
M s sipareigojimas.....	11
Kokia kalba?.....	13
Baigiamosios mintys.....	14
II. TREMTIES LIETUVIS ID J S KURYJE.....	17
Tautin s kult ros reikšm	17
Diahistomas.....	18
Humanizmas.....	20
Pragmatizmas.....	21
Krikš ioniškas humanizmas.....	22
Ar emigrantai tam darbui paj g s?.....	24
« Akies l y t ».....	26
Užduotims m s tremties charakteris.....	29
K rybiškas poliarumas.	31
Ryžkim s l.....	34
III. MAŽOSIOS TAUTOS BEI VALSTYB S IR JU REIKŠM	
EUROPAI.....	35
Europa — nuostabus gamtinis optimum rinkinys	35
Grakšti m s žemyno struktura.....	35
Ideali proporcija tarp j ros ir žem s.....	36
Patogi Europos geografinis pad tis.....	37
Europa — mažų erdvių žemynas.....	37
Demografinis tirštumas.....	38
Golfo srov	39
Santrauka.....	40
Maž j taut bei valstybi vaidmuo.....	40
Priekaištai mažiesiems.....	40
Mažosios valstyb s siela — laisv	41
Mažosios valstyb s pagrindas — teis	42
Brangiausias mažos valstyb s turtas — kult ra.....	43
Mažoji valstyb — pilietinis privalum optimumas	44
Maž j silpnyb	46
Kaip gelb ti mažuosius?.....	48
Didži j trapumas.....	50
Galima maž j neigiamyb	51
Ketvirtoji Lietuva.....	52
Bibliografinis sąrašas.....	54